

Munkedalsbygden

MUNKEDALS HEMBYGDSFÖRENING

Nr 1 ⇨ 2023

Årgång 19

Tre dräkter, från de lokala skattkistorna, som elever får prova och bära när de läser historia.

Hembygdsrörelsens devis lyder: Från dåtid – I nutid – Till framtid

- **Dåtiden** kännetecknas av att samla in prylar och större saker samt nedteckna historien. Vi vårdar våra traditioner och återupprepar delvis sådant som vi gjort tidigare
- **I nutid** sker det en digital revolution. Nästan all information vi sparar sker i våra datorer medan vissa uppgifter fortfarande skrivs för hand, men det blir allt färre.
- **Till framtid** skall vi bevara minnena om det vi samlat på oss

Dåtid

Man kan lägga många aspekter på begreppet **Dåtid**. Ett exempel på dåtida arbetsmetoder är när man fram till 1990 skrev alla adresser och inbetalningskort för hand. Det var ett styvt jobb. Alla vår foton fanns bara i pärmar och det kunde ta ett tag att bläddra igenom för att hitta just de foton som man var ute efter. Man var givetvis också tvungen att fysiskt besöka Hembygds museet för att komma åt fotopärmarna.

Dåtidens berättelser, föremål m. m. är också huvuduppgiften för oss att bevara. Dåtiden är viktig.

Nutid

Begreppet nutid får representera det som händer bland oss just nu. Här håller det på att ske en revolution när det gäller våra metoder att samla fakta och sprida dessa. Munkedals Hembygdsförening har under mer än 30 års tid använt datorer. Den första datorn köptes från Televerket och användes först för medlemsregistret men användningen utökades. Den omfattande Sockeninventeringen i Foss tog snart hjälp av PC och antalet datorer ökade successivt. När vi fick möjlighet att anställa medarbetare som anvisades av arbetsförmedlingen krävdes att var och en hade en dator – vad skulle man annars skriva på?

Så småningom började vi lägga in tusentals bilder digitalt i det system som heter Sofie. Än så länge är samlingen inte helt publik. Som medlem kan alla få tillgång till Sofie. Det är bara att anmäla sitt intresse.

Denna utveckling gick ganska långsamt fram tills för något år sedan då Lennart Sennung började arbeta med oss. Plöts-

ligt kunde vi ta del av den senaste tekniken för informations-spridning. Vår hemsida kunde läggas över till Hembygds-förbundets gemensamma plattform. Utseendet blev likartat för alla hembygdsföreningar och det öppnades många flera möjligheter.

Munkedals Wiki eller MHF-Wiki är en något förenklad version av Wikipedia som ju finns över stora delar av världen. På MHF-Wiki finns i dag en stor del av det material som vi samlat under årens lopp. Tills för helt nyligen var allt det där bara en sak som fanns tillgängligt när man befann sig på Hembygds museet. På MHF-Wiki samlar vi historiskt material som rör Munkedal och den är öppen och tillgänglig för alla som har tillgång till internet. Den innehåller i dag ca 1000 artiklar med 2000 sidor text. På ett ögonblick kan man få reda på massor av uppgifter som rör just Munkedal. Det är verkligen revolutionerande.

Till framtid

Både Sofie med alla sina bilder och Munkedals Wiki med all information kan vi digitalt ta del av vår historia. Det räcker dock inte, vi vill nå ut till nästa generation och lära dem om vår lokala historia. Därför har vi med hjälp av medel från Riksantikvarieämbetet startat ett omfattande projekt som går ut på att skapa fysiska träkistor, med information och föremål som belyser de olika historiska skedena i Munkedal – hela kommunen. Dessa LOKALHISTORISKA SKATTKISTOR Skall sedan användas vid undervisning i Munkedals skolor. Det är Kristin Balksten som ansvarar för projektet tillsammans med ett 20-tal personer från olika delar av kommunen.

Ytterst viktigt i detta sammanhang har varit att genomföra projektet tillsammans med Hembygdsföreningarna i Sörbygd, Svarteberg och Bärfendal.

Med den digitala informationen bara en hand bort och ett antal lokala skattkistor i bagaget går vi så in i framtiden. AI – Artificiell Intelligens – har vi ännu inte ägnat oss åt men den tillhör framtiden. 🤖

SVERKER BALKSTEN

Hänt sedan sist

Under våren har det hållits två intressanta föredrag. Den före chefen för Räddningstjänst Mitt, Bernt Ericsson pratade om Krisberedskap, vad vi skall tänka på att göra och att skaffa inför ett krisläge.

Proffsfotografen Annette Seldén visade ett urval av sina fantastiska naturbilder. Vi fick följa med ner i havens djup liksom små skogssjöar. Det var bilder från olika delar av världen från Röda Havet i söder till det klara vattnen på Island. Från Västkusten fick vi en skrämmande bild av hur algerna breder ut sig därför att de stora rovfiskarna har försvunnit.

Under Lennart Sennung har haft datakurs på Hembygds-museet ett antal torsdagar för intresserade.

I projektet Lokalhistoriska skattkistor har tre skickliga kvinnor Kristin, Sara och Anita sytt olika plagg. Omslagsbilden visar resultatet.

1:a-klassarna på Bruksskolan har fått vara med om en gammaldags skollekation, ledda av Leif Regnér i Hembygds-museet.

En vandring på Vässby (vid Torreby) leddes av Mikael Lindahl. Vandrigen gick förbi resterna av Vässby gamla skola (som revs på 1950-talet), vidare förbi Jakobslund till Hamburg och gården Gatan (Stora Röstorp).

Innehållsförteckning

Från dåtid – I nutid – Till framtid	2
Gamla trägalgar	4
Öronmärkning	6
Minnen från Gullmarsfjorden på 50-talet.....	8
Hensbacka med familjen Belfrage.....	9
En mycket märkvärdig hund	10
Upphittat brev	11
Munkedals historia och beskrivning	12
Var låg Sandens kyrkogård?	13
Jakten på Anders Oskar Karlsson	15
MHF-Wiki, vår egen kunskapsdatabas.....	18
Min tidsresa i datorteknikens kölvatten	20
Svarteberg – Den enda förhistoriska grav i Norden där vi vet vad den begravde hette	24
Ökat välstånd i Munkedalsbygden sedan Bohuslän blev svenskt	26
Sockenkarta över Foss och Håby	28
Jäktenge	29
Foss Västergård.....	30
Brädspelet hnefatafl	32

Gamla trägalgar

Garderobsinventering

När jag för några dagar sedan skulle hänga upp några kläder på en galge, så gick den sönder. Den tunna platen bröts helt enkelt itu av klädernas vikt. Jag fick leta upp en annan galge, av trä. Denna fungerade alldeles utmärkt.

När jag hängde upp galgen, med kläderna på, fick jag se att den hade ett firmamärke tryckt i träet. Av texten kunde man förstå att galgen, hade följt med några kläder, som »i svunnen tid« inköpts i Goss-ekiperingen i Uddevalla, en affär, som i enlighet med galgens text, säljer både Goss-, och Yngling-konfektion.

Jag tyckte det var intressant och började mer systematiskt gå igenom alla de galgar av trä, som fortfarande hängde i våra garderober.

Jag hittade flera stycket från Johanssons herrekipering i Munkedal. Från den första affären och skrädderiet i Bruket, till affären på Stationsområdet.

Vidare hittade jag en galge från Adriansson Herrekipering i Hedekas.

En sann historia

Min farbror och faster var bland de första i Munkedal som, på tidigt femtiotal, reste på charterresa till »någonstans i Spanien«. Resan, med flyg, tog ett par dagar och när de äntligen var framme på sitt hotell, började de hänga in sina kläder. Ur garderoben tog de en galge. Döm om deras förvåning då galgen hade samma text som på bilden ovan.

I våra garderober hittade jag fler »skatter« bestående av trägalgar av olika slag, enligt bilderna på höger sida.

Dessa gamla trägalgar är ju en stor kulturskatt, som är på väg att försvinna. Jag kan inte tänka mig att det finns konfektionsaffärer som fortfarande använder trägalgar med reklamtryck på.

Gör en djupdykning i era gömmor. Kanske har ni en kulturskatt i form av gamla trägalgar. 📷

TEXT OCH BILDER: HÅKAN GRUNDBERG

Öronmärkning

När man ser kor och får beta på åkrarna så ser man tydligt de gula märkningarna som sitter i öronen. Att de skall vara så är föreskrivet av jordbruksverket för att man skall kunna hålla koll på alla djur och säkerställa härkomst och faktiskt även spårbarhet efter slakt. Allt för att få god djurhälsa och livsmedelshygien.

Jag minns när mina föräldrar skaffade en gård norr om Hedekas och började med fårskötsel. Då fick jag lära mig att märka lammen på det gamla sättet med klipp och hål i öronen. Lammen märktes några dagar efter födseln medan tackan stod åtskild från de andra fåren. Då visste man att det var rätt lamm man märkte. Varje lamm fick ett unikt nummer som var ett löpnummer där vi började på ny serie varje år. På hösten när lammen mönstrats och vi fattat beslut om vilka som skulle behållas i den egna besättningen, säljas till liv eller gå till slakt märktes de med en märkning som visade året också.

Varje får fick då ett tresiffrigt nummer, första siffran var sista siffran på födelseåret, året de två följande var löpnumret.

Det bör sägas att det var så här vi använde nummersystemet hemma. I andra besättningar kan man använda andra sätt att numrera, t. ex. att man har olika serier för han- och hondjur så att man börjar på ett för det första bagglammet och även det första tacklammet på året får en etta. Sedan skiljs de ju åt genom djurets kön så att man vet vem som är vem.

Systemet var så här:

- I vänster öra, underkant: varje klipp i nederkant betyder 1, flera klipp adderas.
- I vänster öra, överkant, varje klipp i överkant betyder 3, flera klipp adderas.
- I vänster öra, öronspetsen, ett klipp betyder 100.
- I vänster öra, ett hål betyder 400.
- I höger öra, underkant: varje klipp i nederkant betyder 10, flera klipp adderas.
- I höger öra, överkant, varje klipp i överkant betyder 30, flera klipp adderas.
- I höger öra, öronspetsen, ett klipp betyder 200.
- I höger öra, ett hål betyder 800.

När man läst av varje öra adderas värdena och man har djurets identitetsnummer.

Det låter komplicerat men är inte så svårt att lära sig: Höger öra – höga nummer, högt upp = höga nummer.

Så vitt jag vet användes samma system för att märka nötkreatur också.

Se exemplen nedan:

Fåret är fött 2014, som det 71:a året.
Då flyr årtalssiffran 4 och löpnumret 71,
alltså skall det märkas med 471.

Ett klipp nere i vänster öra = 1
Ett klipp nere i höger öra = 10
Två klipp uppe i höger öra = 60
Ett hål i vänster öra = 400

Summa: 471

Fåret är fött 2022, som det 64:e året.
Då blir årtalssiffran 2 och löpnumret
64, alltså skall det märkas med 264.

Ett klipp nere i vänster öra = 1
Ett klipp uppe till vänster öra = 3
Två klipp uppe i höger öra = 60
Ett klipp i höger öronspets = 200

Summa: 264

Och nu: Försök själv att räkna ut vad
detta djur har för nummer. Använd
beskrivningen i texten om vad de olika
klippen är värda.

Svaret hittar du på sidan 35 i Munkedalsnytt.

TEXT OCH BILDER: LENNART SVENNING

Mjölkedöppare

För att säkerställa kvaliteten på det viktiga men känsliga livsmedlet och råvaran mjölk har det under lång tid funnits regler och hanteringsanvisningar. En viktig roll spelade där mjölkbedömaren, som opartiskt mot mejerist, personal och leverantörer bedömde och analyserade mjölken. Det handlade bl. a. om lukt och smak, renhet och fetthalt. För att bli mjölkbedömare fordrades, förutom mejerierfarenhet, speciell utbildning vid någon mejeriskola. Ofta ansvarade en bedömare för flera småmejerier, ibland med hjälp av underställda kontrollassistenter. Den inofficiella dialektala yrkesbeteckningen för såväl mjölkbedömare som kontrollassistenter blev »Mjölkedöppare«.

En västgötahistoria

En bonde fick leveransförbud till mejeriet pga mjölkens kvalitet. Förgrymmad rusar bonden in på mejeristens kontor. »Jag kräver ett skriftligt analysprotokoll ang detta«. Mejeristen svarar: »Givetvis har Du all rätt till det«, och försvinner ut en stund. När han återkommer överränner han en handskrivna lapp undertecknad av mjölkbedömaren (Mjölkedöppar´n). Där står: »Shett-halta överskrider fetthalta«.

SAMMANSTÄLLDA AV LOTTA ANDERSSON

Minnen från Gullmarsfjorden på 50-talet

Min mor och far, Wera och Ernst Löfstrand var under sin levnad flitiga fritidsfiskare och båtfarare på Gullmarsfjorden. Berättelsen speglar fisket och båtlivet kring 1950 och några år framåt.

Från sommarhusen på Röd och senare Skulevik företogs fiske och båtturer på fjorden.

Mina föräldrar hade ett antal mindre öppna båtar från trä till plast, och ändamålet med båtintehavet var fiske och båtutflykter.

Det fiskades med spön, släp-dörj, bottendörj och nät, som på sommarhalvåret gav god utdelning i form av makrill, vitling och rödspätta. Även skaldjur som havskräfta, krabba och hummer tillhörde fångsterna.

Det mest spektakulära var nog när en hälleflundra på 7 kg hade fastnat i skäddegarnet, då blev det fest.

Under vintern fiskades det flitigt när isen lagt sig på fjorden, och då främst med ståndmeta, som agnades med småvitling. Metorna vittjades dagen efter, oftast med god fångst av riktigt stor torsk, och det var inte ovanligt att det ibland hade fastnat torskar som kunde väga upp emot 7–8 kg.

Båtutflykterna som jag minns som heldagsevenemang, planerades grundligt med tanke på att den tidens utombordsmotorer var lynniga och fungerade när det passade.

Min fars gamla archimedes kompletterades alltid inför heldagsutflykterna med minst en reservmotor från någon av morbröderna, det var bara min morbror Ivar's NV-marin som inte kunde komma ifråga – den startade och fungerade endast när den inte var i närheten av vatten.

Utflyktsmålen var stora och lilla Bornö, Skredsvik, Munkedal hamn med en tur upp till Risvarp i Örekilsälven, samt på återresan gärna ett besök hos Maj och Yngve Grundberg på Solvik.

Det förekom även någon enstaka gång att det blev en långtur till en lanthandel som låg längst in i Färlevfjorden nedan-

för Gläborg, där höjdpunkten för oss barn var inhandlandet av kokosboll och sockerdricka efter en lång och förväntansfull båttur.

Det låg alltid en sillevad i beredskap i aktern på någon av ekorna för att kunna fånga småsill, som det var ett omätligt behov av som agn till makrillfisket.

Så när makrillen jagat in sillen i lämplig vik, blev det skyndsamt uttryckning för att försöka fånga in densamma.

Min morbror Alf, och moster Maja hade sommarhus vid Torreby småbåtshamn, med perfekt läge för vadläggning efter småsill längst in i viken innanför båtplatserna.

Det kunde hända under ett födelsedagsfirande eller kaffekalas i verandan, där utsikten mot viken var perfekt, att herrarna skyndsamt lämnade kalaset för att ta itu med infångandet av sillen – här gällde det sekunder.

Det var ej populärt bland damerna när herrarna iklädda vit skjorta och slips, eller kostym gav sig i kast med sillevaden.

En händelse som dök upp när jag läste artikeln om »Bläckfisken« i Munkedalsbygden, var när min far vid makrillfiske mellan Skäret och Röds gamla färjeläge fastnade med draggen i något bottenföremål.

Föremålet var tungt och kunde endast rubbas minimalt, men det var surt att behöva kapa draggtåget och förlora den fina egentillverkade rostfria draggen, så linan försågs med en vakare för att markera platsen.

En av morbröderna Ivan Dahlqvist som var ägare till en snipa med Solo inombordsmotor tillkallades för ett bogseringsuppdrag.

Ivan som hade sin båtplats bakom oljecisternerna vid Munkedals hamn anlände dagen därpå till Röd, lade fast dragglinan i båten, och det visade sig att bottenappet kunde förflyttas sakta men säkert mot grundare vatten.

Det tog sin lilla tid, men efter ett par timmars bogsering blev föremålet synligt i den grunda viken intill Röds gamla fiskeläge.

Det visade sig vara en mycket vältjärad gammal eka fylld med sten.

Fyndet blev inte populärt när det uppdagades att det var »Murar« Hermans gamla eka som hans barn hade sänkt något år tidigare, med omtanke om Herman, för att han av åldersskäl ej änsågs lämplig att längre vistas på sjön i sin eka. Ekan fick diskret åter förpassas till djupare vatten. 🦉

TEXT: BÖRJE LÖFSTRAND

Hensbacka med familjen Belfrage

Änkan Belfrage och den unge informatorn Sjöberg på Hensbacka

På en balkong i Visby slog jag mig ner hos min vän Åke G Sjöberg för att höra om hans farfar Gustaf Sjöberg och hans anknytning till Hensbacka herrgård.

På 1860-talet bodde familjen Belfrage på Hensbacka, bestående av kapten Gustaf Åke Belfrage och hans andra hustru Bernhardina Westerdahl Flack Belfrage samt deras barn. Bernhardina var född 1814 i Uddevalla och dotter till lagmannen i Tunge, Sätenäs och Sörbygdens härader. Hon hade först varit gift med löjtnant Flack. Till Hensbacka kom den unge Uppsalastudenten Gustaf Sjöberg (född i Visby 1844) under ett par somrar ca 1867–1868, för att där arbeta som informatör till barnen Belfrage. År 1868 dör kapten Belfrage och Bernhardina blir änka igen vid 54 års ålder. Från den här tiden berättar Åke för mig att det finns brev sparade mellan hans farfar och Bernhardina som vittnar om att de fattat tycke för varandra och att en djup och innerlig kärlek uppstått. Det leder till, trots den stora åldersskillnaden, att de båda gifter sig och flyttar till Stockholm. Åke berättar vidare att det finns brev från en av hans farfars professorer som varnade honom för att ingå detta äktenskap. Det varade i alla fall i fyra år tills hon dog. I Åkes ägo finns ännu ett auktionsprotokoll från Hensbacka som ger en inblick i vad som då fanns i hushållet. Gustaf Sjöberg kom sedermera att samarbeta med bl. a. Sofie Adlersparre alias Esselde. Hon är känd för att ha startat så-

väl Handarbetets vänner som Fredrika Bremer Förbundet, två organisationer som var viktiga för jämställdhet och för att kvinnor skulle kunna få rättigheter och möjlighet att försörja sig. Gustaf var med och undertecknade dokumenten vid Fredrika Bremer Förbundets start. Gustaf Sjöberg själv startade en av de första flickskolorna i Stockholm; Lyceum för flickor. Han var en uppmärksam pedagog och fick bl. a. undervisa prins Eugen och hans bröder.

Åke G Sjöberg har själv varit lektor i historia i Visby och bidragit till att många ungdomar intresserat sig för ämnet. Jag älskar de fantastiska samtal vi haft genom åren och all den kunskap och klokskap som Åke bär på. Vid ett tidigare samtal berättade Åke om hans senaste forskningsstudie – där han visar att Den blomstertid nu kommer inte bör vara skriven av Isak Kolmodin utan med allra största sannolikhet är skriven av Sophia Elizabeth Brenner. Men en kvinna fick på 1690-talet inte lov att skriva psalmer så hennes namn fick inte skrivas ut varför Kolmodin långt senare råkade få äran för vår mest kända och älskade sommarpsalm. 🦉

TEXT: KRISTIN BALKSTEN

En mycket märkvärdig hund

*Ett riktigt »hundliv« – det hade jag inte som liten pojke,
men jag fick uppleva ett rikt hundliv med min hund Babbe.*

Det hela började på ett underligt sätt när vår hund köptes. Det var i affären »Olles leksaker« i Uddevalla. Inte som leksak! Anledningen till att vi köpte honom var att ägarna till affären hade köpt honom till sin son, som visade sig vara allergisk mot pälsdjur.

Namnet på denna fina varelse var »Saris Bab« Han var en renrasig Cocker Spaniel med »färgkod rödbrun«. (Ordet BAB användes endast när vi var arga på honom, vilket han var väl medveten om.)

Han fick växa upp tillsammans med alla de andra hundarna i Munkedals Bruk. Det var bland annat Lunds tax »Masse« (Mazurka), Liljegrens bulldog »Adonius«, Kjellgrens kungspudel »Gilda«, Björkstens irländska setter »Puck«, Lifvergrens new foundland »Bamse« och älghunden »Nalle«, samt Grundbergs boxer »Raja«. Raja blev Babbes bästis.

Det besvärliga och märkvärdiga med Babbe var hans bestämda önskan om att leva ett fritt liv och därför hände så mycket kring honom.

Vi försökte med utbildning och uppfostran av både hund och ägare hos Lifvergrens på Torp. Det fungerade utmärkt där och hela vägen hem! Men sedan var allt som vanligt igen. Babbe lyckades åter lura oss och smet ofta ut på sina egna äventyr. Ibland ända till Håby för att där umgås med aktuell tik. Babbe orsakade också att vi fick inköpa nya hönor till tant Alma som bodde i Bostäderna och på Gärvik fick familjen Asp nya kanariefåglar, för de gamla hade tagit slut. Grannen Hilding fick sin MC reparerad därför att Babbe sprang på vägen. Ja, det var händelser som då gav upphov till irritation hos oss och berörda personer.

Dessbättre hände det ju också roliga saker som när prästen i kapellet fick avbryta gudstjänsten när Babbe lyckades passera ytterdörren. »Alla är välkomna till Guds hus« sade en leende präst.

Viktigt för Babbe var att så ofta som möjligt »få vara med«, vilket innebar livsfara vid flera tillfällen för honom. Bl. a. blev han huggormsbiten på Stora Bornö, han hamnade i en isvak vid Smörkullen efter att ha jagat fåglar. Han räddades och fick värmas för att åter bli hund. Under en seglats fick han bommen i huvudet med sådan kraft att han »tuppade av« en lång stund. Han älskade att åka bil. Han ville helst sitta fram och kolla omgivningen. Den resa han tyckte bäst om var när vi sade att vi skulle åka till Trogens på Stale. Han visste att det låg ett paket utanför affären med texten »Till Babbe«. I paketet fanns älsklingsrätten »strupar« som Britta lagt ut.

Babbe hade också en egen plats (fåtölj) vid kaffebordet och han var mycket kritisk mot de personer som satte sig på hans plats.

Det märkliga var att trots alla besvär och kostnader som han orsakade föll vi i familjen och många andra för Babbes charm. Därför fick han leva ett liv fullt av frihet både hemma och ute vid hans rymningar. På något underligt vis finns han fortfarande kvar nära mig.

Trots att han växte upp i ett brukssamhälle hörde aldrig Brukshundklubben av sig? 🐾

TEXT: ULF E. ANDERSSON

Upphittat brev

Ett brev, adresserat till den då 21-årige Bevärringsrekryten 117, Backamo hittades av Ingela Ingman. Ingela har försökt att tyda brevet innehåll. Brevet är författat på Stuveryr den 24 juli 1907 och lyder i »översättning« som nedan:

Käre älskade Sigurd

Hjärtligt tack för det så kärkomna brevet. Som vi till våran glädje hörde, är att du hade hälsan vilket jag önskar att du nu ännu måste vara ägare utav. Tusen tack för kortet du sände oss. Det var så roligt att se dig in din fina uniform. Den passar dig så bra, och du tar dig så bra ut i den, tycker alla som har sett det. Gustaf var här en kväll och fick en tår mjölk, tyckte att ditt kort var så utmärkt bra och han bad mig hälsa dig så mycket. Han ville även att du skulle sända honom ett kort, om du har något. Han sade att han saknar sin snälle broder, som ej komma ilande till honom med en mjölkeflaska och ett smörknyte nån gång sa, att han nu själv får gå efter den.

Ja min älskade Sigurd vi både längtar och saknar dig mycket. Pappa brukar säga ibland, jag har ingen som hjälper mig nu. När Sigurd var hemma så hade han nog slagit någon skäre för mig. Det är ej gott för honom att få gjort sina arbeten nu när han har så ont i sitt ben. Vet han brukade vara stel utibland, men sedan gick det håll på det och då var det svår sveda och värk i det, men nu som bäst är, så är det läkt, men det gör allt ont i det när han bär och gått mycket men nu håller han på med slåttern och jag får vara med och raka emellanåt och då må du tro att jag blir både stel och trött men jag vill ju gärna hjälpa till det jag kan och orkar, ty pappa har ju nog ändå att göra.

Käre Sigurd du får ursäkta att mitt brev allt blivit dåligt skrivet, för mina fingrar äro stela så att jag har ont för att föra pennan, men jag ville ändå försöka att få ihop några rader, så att du skulle få höra hur vi mår, jag hoppas att de är välkommet ändå.

Från Axel har vi nyss fått hälsningar att han mår bra och att om han får leva och ha hälsan så ämnar han vara hemma till nästa midsommar. Det skulle ju bli en stor glädje för oss alla.

Från Berta har vi nyss fått brev att dom har hälsan och på Hiserbacka mår dom bra. Så min älskade Sigurd jag gläder mig åt att för varje dag som går går tiden mot slutet av ditt tråkiga måste. Vore roligt om den dan snart vore här och att vi åter finge se dig som jag så ofta tänker på, och beder för att Herren måste bevara dig så att du får ha hälsan och återvända till ditt hem igen. Det var snällt och vänskapligt utav David som hälsat på dig. Ernst beder mig hälsa dig så mycket. Hälsningar från pappa och alla dom andra.

Din Moder Matilda

Sigurd

Anmärkning:

Sigurd, född 1886 var yngsta barnet av 7 syskon

Fader var Carl Olausson Skreberg, född 1842

Moder var Matilda, född Törnqvist, född 1842

TEXT OCH BILD: INGELA INGMAN

Munkedals historia och beskrivning

Upptecknad av Håkan Grundberg, 2003-03-07.

År 1806 gjorde den berömda tyske mineralogen Ludvig Hausmann en resa genom norra Bohuslän. Han kom från Vänersborg över Raknebo till Uddevalla, där en förhärjande brand hade inträffat i slutet av juli nämnda år. Han såg flyktingar och husvillor. Möbler och husgeråd var uppställda längs vägarna. Här och var i skogsdungarna hade familjer slagit läger. Runt om i landskapet var träden förbrända. Här fanns ju inget logi att få, varför han beger sig till Kvistrum förbi Herrestad och Saltkällan. Han övernattar i den »ej oangenäma gästgivaregården« och påföljande dag för honom dagsresan på 8 mil till Hogdal över Rabbalshede, Skälleröd, Vik och Eigst. Han finner trakten, lika litet som människorna han påträffade, var ägnat att kvarlämna ett gott intryck av Sverige. Landskapet är sterilt, överallt nakna, lavrika berg. Havsvindarna å ena sidan och å andra sidan de från Dalsland kommande kalla vindarna medge ej trevnad för vegetationen i den bergbundna marken. Där en smula jord finns trivs blott enrisbuskar och de fåtaliga betesmarkerna och kornfälten erbjöd ett bedrövligt utseende. Till och med granarna slokar med grenarna.

Denna Bohusläns fattigdom visar sig i befolkningens inbundna sätt och lynne. Man märker det även på deras dåliga kläder och beskaffenheten av deras hus.

Hausmann säger sig aldrig ha sett så mycket lavar och mossor som bergen i Bohuslän kan uppvisa. Befolkningen samlar dem och använder dem till färgning av ull och vävnader, varjämte hela skeppslaster går till England. Efter regn brukar man samla ihop lavarna med krattor, varefter man befriar dem från jord. Därefter sker torkning.

Författaren skildrar en söndagsmorgon i Hede i Tanum. På landsvägen, där han färdades, möter han åkande och ridande kyrkfolk. Kvinnorna sitta sidlänges i breda, bekväma sadlar iförda långa, veckrika kappor. På avstånd ter sig kyrkplatsen som en marknad med folkhopar, hästar och åkdon. Kyrkstallarna, vars öppna dörrar, liknar marknadsstånd och butiker. Efter gudstjänsten samlas kyrkfolket på gästgivargården för att få ett gott mål mat.

Även Hausmann reser till Norge via Svinesund. 🐾

Kviström som det såg ut ungefär 100 år efter det Hausman reste där förbi. På den tiden fanns gamla tingshuset samt Gästis. Bron över Kviströmsälven tillkom efter det Hausman var där.

KÄLLA: DIGITALT MUSEUM

Vad blir man om man sväljer en linjal?
Man blir mått.

Varför är din far så stel?
Han är min styvfar.

Önskas kaffe på maten?
Ja tack – men jag tar det hellre i en kopp.

Var låg Sandens kyrkogård?

Från Bohusläningen (1976-10-19).

Ivåra dagar är Sanden mest känd för sin marknad, som dock numera är flyttad till annan plats vid Saltkällan. Men under 1600- och 1700-talen var Sanden ett betydande samhälle och fiskeläge, där en ganska stor handel ägde rum – främst med fisk och trävaror. Här fanns ett hundratal hus och stugor, och man hade t.o.m. en egen kyrkogård, där många av Foss-borna blev begravna.

Efter den stora sillperiodens slut 1809, började Sanden så smått att tyna bort, och i våra dagar är så gott som allt borta. Ingen vet var den forna kyrkogården var belägen, men av nedanstående notiser ur Foss kyrkoböcker framgår tydligt att den en gång fanns:

1690 den 3 maj blev begravnen en gammal kvinna, Börja Jonsdotter, som höll till på Vintveten på Stängenäset. Hon var kommen hit till socknen för att söka allmosor. Komm sjuk till Foss, lades in på ett ställe och dödde strax därefter. De som kände henne har sagt att hon levat kristligt och var över 89 år gammal.

1691 den 29 dec. blev gästgivaren Soffren Matson från Kvistrum begravnen. 77 år gammal. Var kommen från Marstrand. Varit tre gånger gift, levat ärligt och kristligt.

Vy över åkrarna vid Sanden. Ungefär här förmodas kyrkogården har legat uppe i kanten närmast.

1692 den 3 april begrovs en gammal gift man från Korsvik, Anders Andersson. Levat sitt liv ärligt och kristligt, blev hastigt sjuk den 26 mars och dog en tid därefter, 99 år gammal.

1709 den 20 juni begrovs änkan Sigrid Olufsdotter, vilken hållit till hos sin måg, mästare Oluf Håkansson-Öster på Sanden. Var född i gamla Brätte vid Vänersborg. Hennes ålder var 108 år.

1708 begrovs klockaren vid församlingen Oluf Nilsson i Säleby, vilken i 44 års tid redeligen förestått samma sin tjänst. Var 73 år.

1715 den 14 augusti begrovs änkan Kerstin från Sanden, vilken i många år varit Barnemorska.

1716 den 19 februari begrovs en gammal hustru, Martha Pärdsdotter från Sanden, vilken i några år hållit till hos sin dotter, Oluf Glasmästares dotter, Anna Jörgensdotter. Hennes ålder var 100 och några år.

1717 den 24 febr. begrovs trossdrängen Lars Larsson från Öbyn, vilket av det starka frostet som var den 11 febr. blev ihjälfrusen och fanns liggande död på vägen strax vid Svar-teborg. Hans ålder var 15 och $\frac{3}{4}$ år. Blev begravnen på Häby kyrkogård.

1717 den 28 juli begrovs nämndemannen Thomas Gunnarsson i Frötorp, vilken varit en aktad och förståndig man i all sin tid, så att han fem gånger varit Herredagsman, varit blind i fem års tid, då han stadigt legat till sängs men haft sitt goda förstånd till sin yttersta stund den han slöt på sitt 88-de år, det han fyllt om han levat 4 månader till.

1719 den 9 januari begrovs änklungen och fordom gästgivaren Eskil Pärsson-Falck från Kvistrum, vilken levat sin tid vackert och stilla fram och blev död i sin ålders 91 år.

1719 den 30 januari blev prostens hjälpepräst herr Nils Torenus begravnen i sitt 35-te levnadsår.

1720 den 19 juni begravdes Christen Andersson-Skrådare på Sanden, vilken olyckligen om Pingstdags morgon, den 5 juni omkom i Viksjön på Dahl, då han vågade sig att →

simma över Hattfjälls sund efter en båt för att sätta sitt följe över med. Och var hans ålder 74 år.

1722 den 6 januari begrovs på Sandens kyrkogård salig trumpetaren Hans Lillja, vilken hela sin tid levat kristligt och väl men mot sitt levernes slut i stor fattigdom och dödde i sin ålder 80-de år.

1722 den 26 juli begravdes en gammal främmande soldat, som gick omkring och tiggde och blev död på Polske-platsen, innan Oluf Hansson kom till att utfråga antingen hans namn eller ålder, men han sade sig vara född i Norge. Blev begravnen på kyrkogården vid Sanden.

1727 den 25 augusti begrovs välborne översten Georg Lilliehöök på Torreby, 70 år och några år till.

1732 den 14 oktober begrovs gamla huskvinnan Börta från Smedbergs mark, som av sin ogudaktige måg, Lars Bomb, blev hårt och illa hanterad.

1736 den 29 augusti begrovs gamle kyrkstöten Hans Gase, några och 80 år. Han hade varit kyrkstöt vid Foss kyrka.

1738 begrovs välborna och saliga fru grevinnan Margareta Sabina von Ascheberg från Torreby, 86 år gammal.

1740 den 21 mars begrovs inspektoren Johan Gafvelholm från Kvistum som dödde den 8 mars 70 år gammal.

1740 den 17 juni begrovs Olof Jonssons son Anders från Svinebacka, som den 14 juni av åsken blev ihjälslagen under en ek, 14 år och 9 månader.

1765 den 16 januari begrovs vice pastorn och komministern herr Johan Dahlström från Skulevik som dödde den 4 januari av tvinsjuka, 33 år.

1773 den 22 juni begrovs herr kaptan Virgins fru från Torreby, Anna Catharina Bildt, som dödde den 17 mars av hetsig sjuka, 40 år. Dito dato samme herres son, Knut Bernhard Virgin, dödde den 8 mars av hetsig sjuka, 18 år. Dito dato herr Fredrik Adrian Virgin från Torreby som dödde den 11 mars av hetsig sjuka, 49 år.

1776 den 26 december begrovs avskedade rustmästaren Johan Brink från Stalängen, som dödde den 16 december av ålder och bräcklighet, 85 år.

1782 den 28 september dog och den 22 november begrovs prosten över Vikornas kontrakt samt kyrkoherde över Foss församlingar, högärevördige och höglärde herr Peter Grundell, som var född den 11 januari 1707 i Landvetters pastorat.

1788 den 15 juni begrovs kvinnfolket Karin Olufsdotter, som föll utföre en bergkulle, när hon skulle mjölka middag i Kvistrums kohage, eftersom hon såg ganska litet. Hon var 59 år gammal.

1793 den 22 maj begrovs herr kronobefallningsmannen Magnus Norenbergs fru från Hensbacka, Helena, född Cederfeldt, som begrovs vid Skredsviks kyrka av prosten Gimberg. Dog den 18 maj av lungsot, 60 år.

1797 den 2 augusti begrovs prosten och kyrkoherde över Foss församlingar, magistern och lektoren herr Arendt Grimberg från Foss prästegård, som dog den 17 juli av ett hastigt slag, 67 år, 3 månader gammal.

(Senare tillskrivet: »Prosten Grimberg blev begravnen i Foss kyrka under golvet vid altaret enligt besiktning den 5 september 1878«).

1804 den 15 september begrovs änkefru regementssekretererskan Anna Norenberg från Hensbacka, som dog av ålderdomsbräcklighet, 99 år, 9 månader.

Under 1800-talet nämnes inga begravningar på Sandens kyrkogård. Tydligen har den fått förfalla och helt bli övergiven och bortglömd. Finns det någon som har traditioner om den eller kan utpeka var den låg? 🕯

.....
NEDTECKNAT AV HÅKAN GRUNDBERG, 2003-03-10.

Datorer till försäljning

Hembygdsföreningen säljer av två stycken överflödiga, men fullt användbara datorer:

HP Compac SC3

Processor AMD Athlon II X2 245 2,90 MHz RAM 4 GB

Operativsystem W10 Home, 32 bitars, x64 baserad processor

Installerade program:

Office 2007: Access, Word, Excel, Outlook mm.

Adobe reader

Tangentbord, mus och skärm.

Pris 1600 :- per styck.

Finns på Önnebacka för provkörning.

Jakten på Anders Oskar Karlsson

Min syster Ingegerd har tidigare i Hembygdsföreningens tidning berättat om vår farmor Agnes Eugénias liv. Jag har egna minnen av vår farmor från besök på Frötorp där hon bodde under många år med sin make Herman Foss (född Hansson). Hon föddes 1874 och avled 1963.

Farfar Herman fick jag aldrig träffa då han avled 1942. Farmors föräldrar hette Carl Peter Hansson och Anna Maria Andersdotter. Farmor var äldsta barnet i barnaskara på tio barn. Sex söner och fyra döttrar.

Farmor hade med andra ord sex bröder. Det är en av dessa bröder, Anders Oskar, som denna berättelse skall handla om.

I släkten har det vandrat en »historia« om en broder till vår farmor som gick till sjöss och aldrig återvände till Sverige. Enligt någon uppgift skulle han ha hörts av en sista gång 1913 och då skulle han ha befunnit sig i Australien. Om det fanns någon sanning i detta har mig veterligen aldrig kunnat bekräftats. En faster till oss skall en gång ha sagt att »han skulle ut i kriget«. Det skall då handla om 1:a världskriget. Vilket Australien i hög grad deltog i.

Inspirerad av min systers arbete och hennes berättelse om Agnes och Herman tänades idén till att försöka ta reda på om det låg någon sanning i historien om den försvunne brodern. Ett DNA test gav ingen träff i Australien. Men det behöver å andra sidan inte betyda att historien var osann.

Så jag bestämde mig för att ta reda på sanningen. Jakten på Anders Oskar började. Via kyrkoböcker och olika arkiv samt hjälp med släktforskning som min kusin Lennart Cederlund förtjänstfullt utfört började jag söka.

Anders Oskar föddes den 26 juni 1886 i Foss församling. Den 4:e juni 1902 konfirmeras han i Håby kyrka. Tyvärr har jag inte lyckats hitta något fotografi av konfirmanderna. Kanske det inte var vanligt att så skedde vid den tidpunkten? Kanske finns det någon bland Hembygdstidningens läsare som har något tips.

Vid 18 års ålder (1904) flyttar han till Berg Nedergård där han arbetar som dräng.

Men efter ett år har Anders Oskar fått nog av arbetet som dräng. Den 1:a maj 1905 ställer han kosan mot Karlskrona

och folkbokförs i Amiralitetsförsamlingen. Där tjänstgör han vid 1:a och 5:e Matroskompaniet och tituleras 1:a klass sjöman när han lämnar flottan den 18:e september 1908. Vid den tiden var beteckningen 1:a klass sjöman uppdelad i två underklasser: underofficerskorpral och korpral. Vilken kategori Anders Oskar tillhörde har jag inte lyckats finna ut. Han återvänder då till Foss församling med adress Backen under Röstorp. Det är oklart vad Anders Oskar sysslade med under de närmaste åren men 1913 finns han fortfarande skriven på Backen under Röstorp men inte antecknad som närvarande vid husförhören.

Kanske gick han till sjöss kort efter det att ha återvänt till Foss? Han var nu en utbildad sjöman och att gå till sjöss var förmodligen ett av få alternativ som fanns för unga och mindre bemedlade män vid denna tid. Sverige var fortfarande ett fattigt land med stora ekonomiska och sociala klyftor. Men sjömanslivet var hårt vilket en yngre broder till farmor och Anders Oskar fått erfar. Gustaf Teodor, född 1891, gick till sjöss tidigt. Teodor var inskriven vid Uddevalla Sjömanshus. Han seglade mellan Valpariaso i Sydamerika och Australien under några år. Men Teodor blev sjuk och avlider på ett sjukhus i delstaten Pernambuco på Brasiliens ostkust den 3:e juni 1913 endast 22 år gammal. Dödsorsaken var Nephrithe albuminurica (njurinflammation). Dödsfallet bekräftas i en skrivelse från det norska vicekonsulatet 1913-06-04. Man kan försöka tänka sig in i hans sista stund hundratals mil hemifrån utan någon möjlighet till kontakt.

Om Anders Oskar gick till sjöss kort efter det att han återvänt från Karlskrona till Foss har jag inte lyckats finna ut. Efter att ha sökt efter hans namn i stort sett alla tänkbara sjömanshus längs Sveriges långa kust har jag kammat noll. Jag hittar honom inte. Jag har också tillfrågat några norska sjömanshus utan resultat. Men det är ställt utom tvivel att han gick till sjöss. Det visar sig längre fram i berättelsen. →

En spännande tanke är att kanske Anders Oskar och Theodor seglade tillsammans vid tillfälle. Kanske träffades de och kunde över ett glas rom eller öl minnas barndomen i Foss. Någon bekräftelse på det har jag inte hittat.

Australien, ett land där majoriteten är immigranter, är släktforskning stort. Efter lite letande på nätet hittar jag ett flertal olika grupper som sysslar med släktforskning och hjälp och tips om hur man letar efter anhöriga eller »försvunna« vännar. National Archives of Australia (NAA) med flera arkiv visar sig också vara en guldgruva för den som letar efter anhöriga i Australien. Fantastisk service utan kostnad.

En annan rik källa med information har varit de tidningsarkiv, Trove, som finns tillgängliga på nätet. Kort sagt. För den som söker finns det hjälp att få.

Med hjälp av NAA hittar jag en uppgift om att Anders Oskar anlände till Freemantle den 1:e september 1915 med SS Langdale. Freemantle är en förstad till Perth på Australienska västkusten. Hans adress där är 156 Pier St, Perth, W A.

Det finns kanske anledning att tro att Anders Oskar seglade under några år. Kanske angjorde han Australienska hamnar flera gånger under sin tid till sjöss innan han bestämde sig för att stanna. Vid denna tid, berättar en källa i Australien, var det inte ovanligt att stora delar av besättningen helt enkelt hoppade av, rymde från fartyget när detta ankom till någon hamn. Det var kanske det enda sättet för den fattige att ta sig till Australien i hopp om ett bättre liv. Huruvida Anders Oskar rymde eller inte förtäljer inte mina källor.

Men nu kan vi nog med stor säkerhet fastslå att det ligger något i historien om vår farmors bror. Han var i Australien.

Kanske hade Anders Oskar fått nog av sjömanslivet. För när jag hämtar mer information från NAA så ser jag att han den 3:e november 1917 tar värvning i den Australienska armén. Att det verkligen är vår Anders Oskar som skrivs in styrks av uppgiften om nära anhörig och där anges Charles Carlson, Gothenburg, Sweden. Och Anders Oskars bror Karl Pontus bodde vid denna tid i Karl Johans fsg (Masthugget). Detta sker under pågående världskrig. Anders Oskar placeras vid en idag legendarisk anläggning för utbildning av frivilliga för tjänst i armén. Platsen heter Blackboy Hills och är belägen utanför Perth. Drygt 30 000 frivilliga fick här sin utbildning innan de drog ut i kriget. Anders Oskar tänker tydligen byta sjömanslivet mot soldatlivet. Det ligger tydligen något i min

fasters påstående: »Han skulle ut i kriget«. Detta tyder också på att någon kontakt måste han ha haft med familjen i Sverige vid denna tid. Men idag finns ingen jag kan fråga.

Men Anders Oskars karriär som soldat blev kortvarig. Han blir sjuk och den 18:e december samma år läggs han in på sjukhus i Freemantle. På årets sista dag, den 31:e december 1917, skrivs han ut och frikallas. I hans sjukjournal kan vi ta del av hans medicinska krämpor. Lumbago (ryggsmärta) och reumatism. Det finns också antydningar om att hans allmäntillstånd inte var den bästa. En uppgift om »letargisk« (håglös) finns också antecknad. Kanske hade åren till sjöss slitit på Anders Oskar. Kanske hade han hemlängtan? Det får vi aldrig veta.

Men här tappar jag bort Anders Oskar för ett tag. Gick han till sjöss igen? Ja, allt tyder på det. I ett dokument, Statury Declaration, daterat den 20:e september 1939 lämnar Anders Oskar en försäkran att han har förlorat sin frikallelse från armén (1917) (military discharge) för cirka 18 månader sedan till sjöss. Varför detta dokument utfärdades kan man fundera över. En förklaring kan vara att tidpunkten för utfärdandet av intyget, som utfärdades strax efter andra världskrigets utbrott, skedde då en registrering av alla icke brittiska medborgare genomfördes i Australien. Han behövde styrka sin identitet och han hade vistats i landet under en längre tid. Intyget var också viktigt för Anders Oskar eftersom stora grupper av europeiska medborgare internerades i Australien under andra världskriget. Intyget skulle undanta honom från internering. Intyget styrker teorin om att Anders Oskar gick till sjöss igen eftersom han i intyget (1939) skriver att han förlorat sitt intyg 18 månader tidigare till sjöss.

Hans bostadsadress anges då till 22 Glebe Street, Sydney på Australienska ostkusten. Glebe St är beläget i stadsdelen Surry Hills och det finns en uppgift om att Workers Union vid den tiden erbjöd medlemmar boende där. Att Anders Oskar valde att gå till sjöss igen efter sin korta sejour som frivillig i den Australienska Armen styrks också av en uppgift om att han var medlem i Western Australien Seaman Union fram till juni 1924. Därefter finns inga noteringar om medlemskap i fackföreningen.

Då får jag ovärderlig hjälp av några av de australienska grupper på nätet där jag sökt medlemskap och blivit insläppt efter att ha berättat min historia och om varför jag vill vara med.

Fantastiska människor som med stor entusiasm hjälper mig till olika källor. Kan inte låta bli att känna stor glädje över hur människor jag aldrig träffat eller kommer att träffa är så generösa.

I församlingsböckerna i Foss kan jag läsa att bouppteckningen efter Anders Oskars och farmors far Karl Peter Hansson äger rum den 4:e september 1925. Alla syskon utom Anders Oskar finns antecknade som närvarande.

Den 31:e december 1926 förklaras Anders Oskar som obefintlig.

Vad Anders Oskar gjorde mellan åren 1924 och 1942 är höljt i dunkel. Av intyget Statutory Declaration 1939 kan vi dock dra slutsatsen att han så sent som 1937–1938 arbetade som sjöman.

I en kungörelse i en tidning från 1942 kan jag läsa att svenske medborgaren Andrew Oscar Carlson sökt och erhållit Australienskt medborgarskap. Närmare bestämt den 5:e maj 1942. I kungörelsen hänvisas till National Act 1920–1936 och där anges Anders Oskars vistelse i Australien till 27 år vilket utgör skäl för att beviljas medborgarskap. Vilket bekräftar att Anders Oskar anlände till Australien permanent 1915. Han blir en »aussier«. Hans bostadsadress är nu 367 Crown Street, Surry Hills, Sydney. Hans båda adresser ligger med andra ord i samma geografiska område i Sydney.

Adressen 367 Crown Street, Surry Hills, är intressant. Det är adressen till ett bordinghouse (ungefär pensionat) som drivs av den kvinna vid namn Linda Lucy Isabelle Fowler. När hon lämnar jordelivet den 28:e september 1947 kungörs bouppteckningen och arvskiftet i tidningen. Hon avlider utan pekuniära skulder. I annonsen heter hon Linda Lucy Isabelle Fowler also known as Linda Carlson. Intressant. Samma adress som Anders Oskar var skriven på.

Enligt mina uppgiftslämnare i Australien tyder detta på att de har haft en relation. Mot bakgrund av deras ålder kan jag knappast räkna med att hitta några barn. Men Linda Fowler visar sig ha barn från tidigare äktenskap. Kanske kan jag där hitta släktingar med minnen från Linda Fowler/Carlson?

Den 23 juli 1948 avlider Anders Oskar 40 år efter det att han lämnade hemmet i Foss. Han begravs på Rockwood General Cemetery i Sydney. Via kontakt med nätgruppen Find a grave har jag fått ett foto på platsen där Anders Oskar vilar. Ingen gravsten men ett foto av platsen där han fick sin

sista vila. Till begravningen, som arrangeras av Waterfront Workers Federation (WWF) där Anders Oskar var medlem, inbjuds övriga medlemmar att ta ett sista farväl. Anders Oskar är registrerad som »tentmaker«. Vilket jag översätter till tält/segelmakare. WWF gick under 1990-talet upp i en annan fackförening. Att det var hans fackförening som arrangerade begravningen kanske man kan tolka som att han hade ingen familj eller närstående som tog hand om det.

För att undanröja alla tveksamheter om att det är vår Anders Oscar som avlider så har jag nu hittat hans namn i New South Wales dödsregister och där anges föräldrarnas namn till Peter och Ann.

Ett medlemskap i Ancestry gav mig möjligheten att leta efter anhöriga till Linda Lucy Isabelle Fowler. Också känd som Linda Carlson. Hon har en dotter, från ett tidigare äktenskap som heter Gladys Eileen Farell som avled 2003. När jag söker henne på Ancestry får jag flera träffar. Bland annat en kvinna vid namn Kathryn Farell. Av foto och ålder att döma skulle hon kunna vara dotter till Gladys Eileen Farell. Hon och hennes make Kevin Farell bor i Sydneyregionen. Efter en del besvär lyckas jag få kontakt med Kathryn Farell.

Jag skriver till paret Farell och berättar om bakgrunden och mitt sökande efter Anders Oskar.

Jo, jag har hittat Linda Fowler/Carlsons barnbarn. Men det är Kevin som är Lindas barnbarn. Inte Kathryn. Skulle jag nu kanske få se några foton, några minnessaker? Kevin är så gammal att han kanske har egna minnen från besök hos sin mormor Linda på 367 Crown Street i Sydney?

Men tyvärr. Kevin bekräftar att Linda är hans mormor och Gladys hans mor. Men han har inga minnen, foton eller något som skulle hjälpa till att hitta mer om Anders Oskar liv i Australien.

Så här slutar nog vissa sökningar. Det har gått för lång tid och de människor som skulle kunnat bringa mer ljus över sökandet finns inte bland oss längre.

Men historien var sann. Farmors bror gick iland i Australien en septemberdag 1915 och han blev kvar där. Vi får aldrig veta om han längtade hem. Ångrade han sig? Vi kan bara hoppas att han fick ett bra liv i Australien. 🍷

BENGT-OLOF FOSS

MHF-Wiki, vår egen kunskapsdatabas

Alla som använt dator och varit ute och sökt på internet har säkert kommit i kontakt med Wikipedia. Söker man på något man undrar över kommer ofta en länk till Wikipedia upp som träff bland de första alternativen. Wikipedia lanserades 2001 som ett sätt att snabbt söka och ordna data. Ordet »Wiki« betyder just snabb på hawaiianska och eftersom man i artiklarna lätt kan länka till olika sidor är det mycket snabbt att ta sig fram till olika sökord.

Nu har hembygdsföreningen fått en egen Wikipedia. För vår del började det hela med att jag fick en idé när jag skjutsade hem Yngve Carlsson efter ett styrelsemöte. Vid f.d. Munkedals kapell finns en liten väg som heter Minke-Jonas stig och jag frågade Yngve var det namnet kom ifrån. Yngve berättade då om »Minkrarna« som hade bott i området och vilka de var. Då kom tanken upp att det finns ju massor med historier som denna och att vore värdefullt att samla all denna kunskap som finns, inte bara hos Yngve, utan hos alla som har något intressant att berätta om vår hembygd. Problemet är att det skall vara lätt att få in information i systemet och det skall vara lätt att hitta den för den som vill och då kom idén upp på att skapa en wiki för Munkedal. Efter en presentation av projektet i styrelsen beslöt att vi skulle försöka och se vad det kunde bli. Sedan mer än ett år tillbaka har arbetet pågått med att bygga upp en unik kunskapsbank för Munkedal, och eftersom det är Munkedals HembygdSFörening som står för den har vi kallat den MHF-Wiki.

MHF-Wiki når man genom att gå in på vår hemsida <https://www.hembygd.se/munkedals-hembygdsef-rening> och i menyfältet till vänster välja sidan »Munkedals-Wiki«. När man klickat på den rubriken och kommit in på sidan finns det en blå knapp att trycka på: »Titta in på vår egen wikipedia«. Klicka på den och du är framme på MHF-Wiki:s startsida. Har man en smart-phone kan man bara visa QR-koden här intill för kameran. Då kommer länken upp så att man kan öppna sidan.

Här kan man botanisera bland nästan 800 artiklar och nästan 900 filer (mestadels bilder). De flesta har tidigare varit publicerade i Munkedalsbygden och är nu tillgängliga för allmänheten på detta vis. Det finns också artiklar som inte varit publicerade, beskrivningar av byggnader, personer och namn på platser i och omkring Munkedal.

Skulle man upptäcka något fel i någon artikel är det fritt för vem som helst att rätta till det, gärna då också lämna en kom-

mentar om vad man gjort och varför på diskussionssidan som hör till varje artikel. Det är också möjligt att själv skapa en artikel om det är något man tycker fattas.

Längst upp till höger finns det ett sökfält, det står »Sök på MHF-Wiki« innan man skrivit något där. Om man skriver ett ord där kommer MHF-Wiki att söka efter det ordet i samtliga artiklar som finns och det går snabbt. Ta t. ex. ordet »Gårvik« som när man söker på det idag resulterar i sju artiklar där ordet ingår i titeln och 41 artiklar där ordet »Gårvik« förekommer någonstans i texten. Ett annat exempel, ordet »Torreby« ger 44 träffar i olika artiklar.

Vi har haft en datakurs i hembygdsföreningen under våren där vi lärt ut hur man söker på MHF-Wiki, hur man skapar sidor, ändrar sidor, lägger upp bilder och kategoriserar. Just nu har vi sommaruppehåll men vi återkommer till hösten med nya träffar där vi lär ut om de dataprogram och system som vi använder i föreningen. Meningen är att det vi har samlat in också skall vara sökbart och tillgängligt för så många som möjligt.

Man kan tycka att det skulle vara riskabelt att låta var och en som vill ändra och lägga till artiklar i MHF-Wiki. Vem

som helst kan ju klottra, sabotera och lägga in vilseledande uppgifter. Tanken bakom denna öppenhet är att det skall vara tillgängligt och demokratiskt så att alla kan vara med. Om det är många som är med är det också många som kontrollerar innehållet. Och om många kontrollerar innehållet är det också väldigt troligt att fel blir korrigerade. Med en tro på det goda i människan med tesen »det är fler som vill gott än som vill ont« så kommer de goda krafterna i längden att ta över. Erfarenheter från »de stora wikipediorna« har också visat att det fungerar. Det finns också kraftfulla funktioner för att jämföra vad som ändrats i artiklarna och att återställa dem om de skulle ha ändrats eller raderats.

Vår uppmaning är: Titta in på vår wikipedia! Bidra gärna med något eget om du vill. Och hör av dig om du vill ha hjälp. 🐼

LENNART SENNUNG

Lokalhistoriska skattkistor

Under vintern och våren har arbetet med våra lokalhistoriska skattkistor kommit igång med full fart! Vi har delat in oss i två grupper som vi kallar »Forntiden« och »Nyare tiden«. Vi har börjat med att försöka reda ut vilka kistor som vi ska dela in i och vad som är av intresse från respektive tidsperiod. Vi har fått komma både till Bohusläns museum och till Vitlycke museum där vi fått tagit del av samlingar och fynd som gjorts häromkring och hämtat inspiration och kunskap till vad som kan ingå i våra kistor. Inyare tiden har vi samlat på oss berättelser och kunskap om olika företeelser och historiska händelser och platser. I Forntiden har vi inlett med järnåldern och samlat på oss både sagor och sägner och återskapat en del föremål från fynd. Detta hade vi med oss i samband med att vi ordnade en studiedag för 30 av kommunens lärare på hembygds museet i mars. Vi ville dels förmedla vad vi håller på med och dels få inspel från lärarna vad som kan vara av intresse att ta med. Här syns ett axplock från studiedagen och vad vi tagit med av järnålderns kistinnehåll.

Ewa Bäcklund har drejat krukorna.

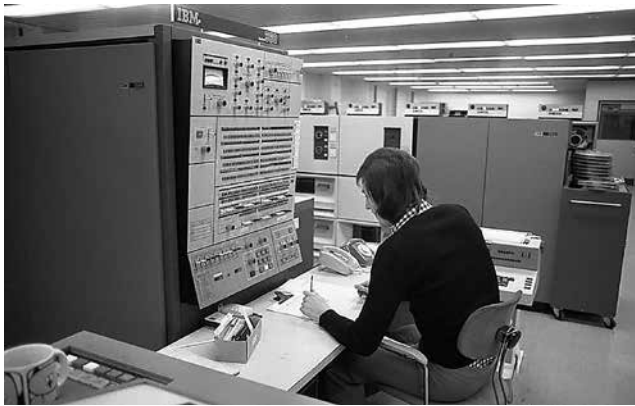

Min tidsresa i dator teknikens kölvatten

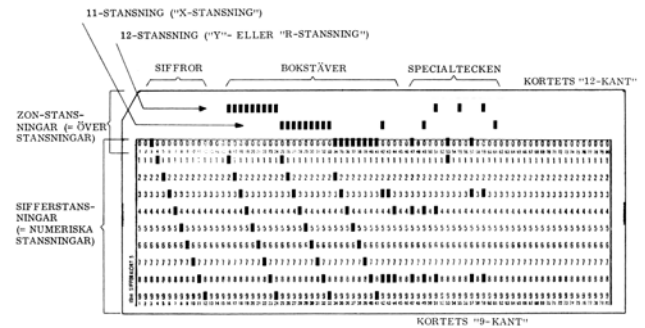
De första staplande stegen i datorernas värld var att i skolan läsa om de olika komponenterna i en dator såsom grindar, bryggor och kärnminnen. Det gällde att då omkring 1963 lära sig hur en dator fungerade från grunden. På den tiden var det möjligt till skillnad från i dag då knappast någon människa har kunskap om datorns olika delar in i minsta detalj. Mitt första möte med en dator var vid ett studiebesök på Deutsche Bank i Berlin. Där möttes man av män i vita rockar som kunde berätta om vad ett antal stora skåp kunde

rymma. Det var magnetbandstationer, centralenhet manöverbord och EN dataskärm (OBS) och en stor skrivare en s. k. radskrivare. Allt detta stod i en stor maskinhall väl skyddad av tjocka murar

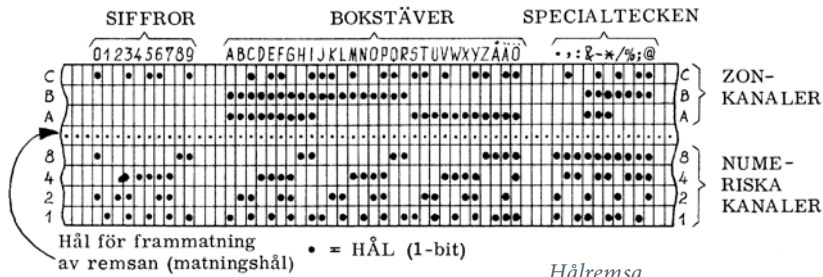
En radskrivare var en mycket snabb skrivare som skrev hela rader på en gång på linjerat papper s. k. tabulatorpapper eller pyjamaspapper i löpande bana. Datorerna var av märket IBM och man berättade att radskrivaren tillverkades i Vällingby i Sverige.

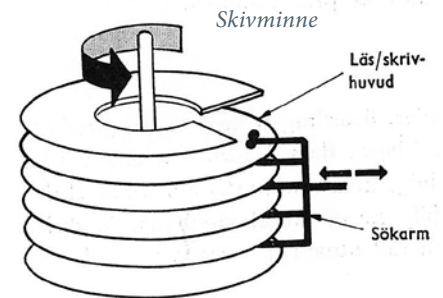
Operatörskonsol

Hålkort

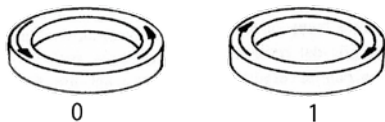

Hålrmsa

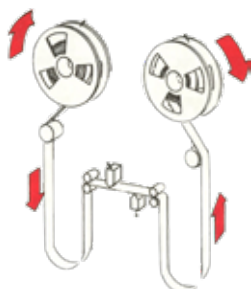
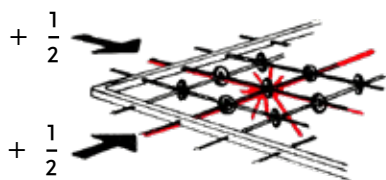

Kärnminne

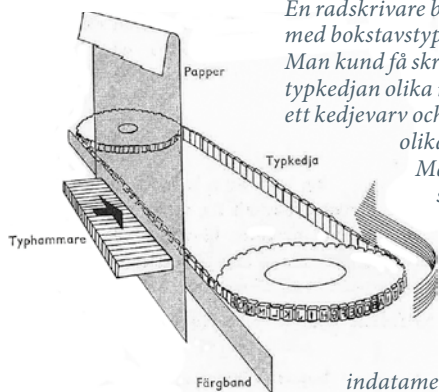
I kärnminnet representeras 0- resp. 1-bitarna av magnetisering i den ena eller andra riktningen hos små runda ringar, bestående av ett lättmagnetiserat material.

Varje sådan ring kallas för ferritkärna och kärnminnet går även under namnet ferritkärnminne eller ferritminne. Ringarna har en diameter på någon milimeter eller mindre och är uppräddade på ett nät av ledningar, vilka bildar plan.

Magnetband

En radskrivare bestod av en kedja med bokstavstyper och bakom varje. Man kunde få skrivaren att slå till typkedjan olika många gånger på ett kedjevarv och detta framkallade olika ljudfrekvenser.

Man hade lyckats få skrivaren att spela Behovens femma – häftigt tyckte vi. Indata vart en bunt med hålkort som var det vanlig

indatamedia då och många år framåt.

En datamaskin till Munkedals AB

Efter att ingenjörsexamen var avlagd i december 1965 var det fyra månader kvar tills jag skulle rycka in i lumpen. Under dessa fyra månader fick jag jobb på pappersbruket. Driftschefen Sune Wattman satte mig på att rationalisera eftersom det var det jag var utbildad till. Mera om detta på annan plats. Under gymnasietiden hade vi fått lära oss om datorer och hur dessa fungerade. Höstterminen 1964 var jag på praktik på Uddevallavarvet. Där hade man en datamaskin som jag fick titta på Lars Westlund och Ragnar Eliasson i vita rockar visade hur det gick till. Med dessa erfarenheter i bagaget tyckte jag att det var dags för Munkedals AB att skaffa sig en datamaskin som kunde utföra planeringsarbetet. Jag ringe IBM och begärdredde en broschyr. Detta var nog det dumaste den försäljaren hade hört och berättade att för det första hade de ingen broschyr och för det andra krävde det givetvis att han kom upp på ett säljbesök, vilket skedde. Jag tog emot honom tillsammans med Sune Wattman. Detta var strax innan det var dags för militära göromål så jag hann aldrig skaffa någon datamaskin. Det tog flera år efter detta innan det kom en sådan till Munkedals AB. Detta hände 1966.

Nytt sätt att registrera

En utrustning för inmatning av data. På Bonnierföretaget Åhlén & Åkerlund (1968 –71) fick jag i uppdrag att utvärdera inköp av ny utrustning för inmatande av uppgifter om tidsningsprenumeranter. Min utvärdering av ny teknik resulterade i inköp av de första maskinerna med 6 tums bildskärm och Singer Friden fick leverera. Datat sparades på bandkassetter. Maskinen hade ett tangentbord och en den lilla skärmen. Nu kunde vem som helst sitta och registrera på den nya maskinen som dessutom fick plats på ett vanligt skrivbord. Fram till dess 1970 hade man först noterat alla uppgifter för hand och sedan stansat hålkort som lästes in i datamaskinen. Med denna typ av utrustning kunde man sitta var som helst i företaget och registrera, inte bara på dataavdelningen, vilket innebar nya möjligheter att organisera arbetet.

På denna tid kunde bildskärmar eller som man sade Terminaler bara anslutas relativt nära platsen där stordatorn stod. I dag kan man ju sitta var som helst i världen uppkopplad mot en dator. Då var det en helt främmande tanke hos de flesta. Stordatorn var en IBM 360. Man talade om svarstider →

dvs tiden från att man skickat en fråga eller kommando till dess man får svar. Svarstiden skulle helst vara mindre än 2 sek men accepterades vara det dubbla. I dag går sådant på delar av en sekund. Tänk bara på när du ställer en fråga till Google, du får svar nästan före du har tryckt Enter.

Skrivautomat – en föregångare till PC

Under min tid på Uddevallavarvet 1971–1985 kom jag i kontakt med datorer och dess programvara. Uddevallavarvet hade varit mycket tidiga med att skaffa en stordator (annat fanns nog inte). Detta skedde på 1950-talet. I början förekom det inga dataskärmar alls. Vid själva operatörsbordet började det först komma dataskärm.

Den första skrivautomaten eller ordbehandlaren var en IBM-MT. MT står för Magnetic Tape. På den användes språket HTML, som nu används för webben. (HTML = HyperText Markup Language). Det var ganska krångligt att använda den men det fanns givetvis fördelar. Revolutionen kom med Esseltes Scribona som var en dator bara för användning till ordbehandling. Den hade sitt eget språk, en uppsättning av kommandon som man fick lära sig. Till en början sparades texterna digitalt på en 8" Floppy disk (?). Detta utvecklades sedan till disketter som rymde 144 KB. En viktig utveckling där vi var med i framkanten var installationen av skivmin-

nen, stora ca 15" stora skivor. Vi byggde upp ett centralt data-lager. I dag hade vi kallat detta för en server. Jag var ansvarig för att införa dessa maskiner på Uddevallavarvet. De användes fram till mitten av 1980-talet

Jag upplevde att ordbehandlaren var en slags föregångare till persondatorn. När det ganska snart kom bra ordbehandlingsprogram som kunde köras på PC så försvann den särskild ordbehandlarna. I dag är det Microsoft Word som helt dominerar.

Vid tiden omkring 1983 fick vi presenterat för oss föregångaren till Microsoft Excel, som då kördes på stordator. Vi var mycket imponerade och förstod det stora värdet. Jag tror inte vi hann att köpa stordatorversionen innan de första persondatorerna dök upp och där fanns liknande.

År 1981 fick vi se den första bärbara persondatorn från IBM. Det likande en större attachéväska, vägde flera kilo och kostade massor av pengar i storleksordningen 50 000 kr.

Westkustdata 1985–1990

I samband med att Uddevallavarvet skulle läggas ner var jag med och bildade Westkustdata, som övertog Varvets datorer och de flesta av personalen på gamla Dataavdelningen. Företaget verkade som Servicebyrå. Dess historia får skrivas en annan gång. Jag har dock några mycket starka minnen som har etsats sig fast. Vi använde i vår egen utveckling stora 30 tums bildskärmar, nu med färg. Från IBM kom de och visade Google Earth. Man kunde zooma in jorden – det var helt fantastiskt tyckte vi då. I dag finns den på din PC om du vill. Detta ögonblick glömmer jag aldrig.

Geografiskt informationssystem – GIS

Det stora projektet för oss var utvecklingen av systemet GOKART. Detta var ett Geografiskt Informations System – GIS. Det kom från IBM, som satsade stora resurser i projektet. Själv var jag dels ansvarig för systemutvecklingen samt försäljning. Programmeringsarbetet sköttes av kollegorna.

GOKART var ett nytt tänkande och vi var först i Norden med denna typ av program. Vi arbetade mycket nära några kommuner bl. a. Uddevalla och Gotland. Vi utvecklade svenska moduler för olika typer av kartor. Såsom kartor för VA-ledningar, Elledningar, Primärkarta m. m. Ett nära samarbete med tyska Karlsruhe stad var en viktig del i arbetet

liksom samarbetet med det italienskt företag INFO Master i Genua. Detta nya synsätt med att lagra data om t. ex. byggnader och den geografiska informationen i samma databas var smått revolutionerande. Vi åkte runt i Europa och missionerade om GIS – det var nytt då. Många var intresserade men inte mogna. Kunderna vill köpa och kunna köra det hemma hos sig, vilket i början inte fungerade. Man måste köra det på egen stordator eller via oss som servicebyrå. Att köra grafiska tillämpningar på långa avstånd var då fortfarande förenat med många utmaningar. Telenäten var i snabb utveckling, men det var fortfarande kopparnät som gällde.

I senare delen av 1989 var min kollega Johan Belmer och jag nere hos IBM i tyska Stuttgart och testade hela programmet på en minidator – en VM maskin. Och det gick bra! Det var detta kunderna ville ha. I vårt system användes ett stort digitaliseringsbord (liknande ett stort ritbord) där alla menyer fanns uppklistrade, vilket var ett klumpigt system. Det började dock komma lösningar där menyer i stället kunde läggas upp på dataskärmen och med en mus klicka på symbolerna här. Det var nära att vi hade lyckats. Tyvärr var vi lite för tidiga. Westkustdata hade köpts upp av Kommundata AB som redan hade ett gammalt kartsystem som GOKART konkurrerade med och ledningen beslöt att lägga ner vårt system. Så blev det.

Då på 1980-talet var begreppet GIS ganska okänt men vi bidrog till att göra det känt.

Internets föregångare

Under tiden på Westkustdata kom jag för första gången i kontakt med föregångaren till Internet. Det var IBMs egna interna datanät som band ihop IBMs alla kontor i världen. En gång ställde vi en fråga på om det var någon inom IBM som kände till någon speciell problemställning inom GIS-området. Dagen efter på morgonen hade vi fått svar från IBM i Australien. De hade kanske en lösning och vi var välkomna att besöka dem, vilket inte behövdes. De fanns ju ett datanät! Världen hade krympt och det var en stark upplevelse.

Telia 1990–2006

En första uppgift för mig var att för egen del utnyttja datatekniken så långt som möjligt. Jag hade redan tidigare stiftat bekantskap med både Word och Excel. Eftersom jag inte

kunde Excel började jag systematiskt att lära mig detta superba hjälpmedel. Jag började kl. 7 och var instängd på mitt kontorsrum med avstängd telefon till kl. 8 nästan varje dag tills hela manualen hade gått igenom.

1990-talet kännetecknades av diskussioner om datanät. Det var då kopparnätet som var kommunikationsbäraren. Fiber fanns men hade inte kommit igång. Man berättade att fibern hade nästan oändlig kapacitet – »alla världens samtidigt pågående telefonsamtal skulle teoretiskt kunna förmedlas i en fiber!« Internet började vi använda i mitten av 1990-talet. I början var det dock mycket svårt att koppla upp sig mot Internet. Specialkunskaper krävdes.

Ledningen i Telia trodde dock att det bara var »en kortsiktig fluga« men det visade sig vara fel.

Högskolan i Väst var drivande och ville själva skapa ett privat nät som alla kommuner i närområdet skulle ansluta sig till. Jag lyckade dock övertala de styrande på Högskolan att det krävdes rejäla resurser för att kunna driva ett sådant nät och Telia fick uppdraget att bygga det som vi döpte till RIV – Regionalt Informationsnätverk. Kommunerna i högskolans upptagningsområde var med i detta och man tillsatte RIV-koordinatorer, en i varje kommun, som skulle hjälpa det lokala företagen att koppla upp sig på nätet. Telebild, dvs. att man kunde se den vi pratade med. Vi brukade visa hur man kunde kommunicera i hela världen med telebild. Vi hade tillstånd att koppla upp oss mot ett kontor i Tokyo. Där stod kameran på hela tiden. Vi såg dock mest bilar som körde i mörkret – natt i Japan och arbetsdag hos oss med häftigt ändå. Då användes speciella skärmar som ibland placerades i särskilda rum. Vi i Uddevalla var tidigt ute med att skaffa en videobrygga som medgav att man kunde vara mer än två som kommunicerade med bild. Vi var pionjärer.

Dagens fibernät, snabba datorer, billiga lagringsminnen och liten komprimerad utrustning är långt från den historia som berättats i denna artikel. Framtiden med AI och annat får för oss nog in i en ny värld. 🤖

TEXT: SVERKER BALKSTEN

Svarteborg – Den enda förhistoriska grav i Norden där vi vet vad den begravde hette

På Prästgårdens mark i Svarteborgs socken i norra Bohuslän hittades omkring år 1900 ett unikt föremål i en nästan bortplöjd grav. I jorden fann man keramikskärvor, brända ben och en guldmedaljong från sent 300-tal eller tidigt 400-tal, d.v.s. i övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid.

Medaljongen är ett försök att imitera ett romerskt triumfmynt/medaljong. När de romerska kejsarna återvände efter lyckade krigståg, eller det skedde andra positiva tilldragelse, lät kejsarna tillverka mynt/medaljonger i guld med högre valör än vanliga guldmynt. (Andersson 1997, s 122). Dessa försågs oftast med hängöglor och gavs av kejsaren bort som personliga gåvor till högt stående personer och ibland även till germanska hövdingar i romerska arméns tjänst. (Arbman 1936, s 59).

I Sverige har man funnit sex guldmedaljonger som försökt imitera dessa triumfmynt, och bland dessa är medaljongerna från Jore i Kville socken i Bohuslän, Aneby från Bredestad socken i Småland, Tunalund i Hjulsta socken i Uppland och den i Svarteborg de mest väl imiterade. (SHM inventarienummer 20510, 420, 421, 11 019). På dessa fyra ser man försök att imitera den latinska text som stod på originalmynten och som alltid angav den aktuella romerske kejsarens namn. Dessa inskriptioner försökte således efterapa latinsk skrift men är i realiteten helt oläsbara och består bara av olika streck. På samtliga av dessa fyra ses ett ansikte i profil på framsidan, aversan, medan reversen, baksidan, har helt olika bilder. Ett par har ryttare, de i Aneby och Tunalund medan medaljongen från Jore har en manlig svärdbärare på reversen. På medaljongen från Svarteborg syns samma ansikte som på aversan men horisontellt placerat. Det verkar vara en relativt ung man som avbildas med samma kortklippta frisyr som de romerska kejsarna och precis som dessa, skägglös.

Guldmedaljong från sen romersk järnålder/tidig folkvandringstid, 3–400-tal. SHM 11019. Runinskriften anses kunna tydas ssigadur – Sigurd.

Det unika med medaljongen från Svarteborg är att det på framsidan finns ett namn skrivet i runor med den gamla runraden futharkens tecken. Den norske runforskararen Sophus Bugge tolkade de åtta tecknen som *ssigadur* och som ett egennamn (Bugge 1900, s 109 ff). Om namnet avser ägaren till medaljongen, tillverkaren av den eller den som bilden föreställer är oklart. Kanske betecknar *ssigadur* både ägaren och den avbildade.

Vad som kan sägas är att det är ett lokalt tillverkat föremål. Om vi med lokalt avser någon i Svarteborgstrakten eller lite mer avlägset kan vi förstås inte avgöra. Men varför skulle det inte ha funnits en guldsmed i Svarteborgstrakten?

Det unika med Svarteborgsmedaljongen är att den innehåller ett egennamn – kanske som Jonatan Lindström sa i Vetenskapsradion Historia den 10 maj 2022 – namnet på den förste namngivne svensken eller bohusläningen. Han borde ha sagt Ranrikebon! I så fall är det den enda person som kan namngivas från en förhistorisk grav – den enda i Norden. Helt unikt!

Att någon i Svarteborg på 3–400-talet låtit avbilda sig, i guld, som en romersk kejsare säger något om mannen ifråga. Här har vi en man med stora resurser, någon som varit i nära kontakt med romariket, någon som har haft makt, rikedom och prestige att slå vakt om. Arkeologen Kent Andersson som forskat kring bl. a. dessa guldmynt/hängen skriver: Beställaren, en germansk storman eller småkung, lät framställa sig själv, fullt medveten om vad detta innebar, som den romerske kejsarens jämlike med samma

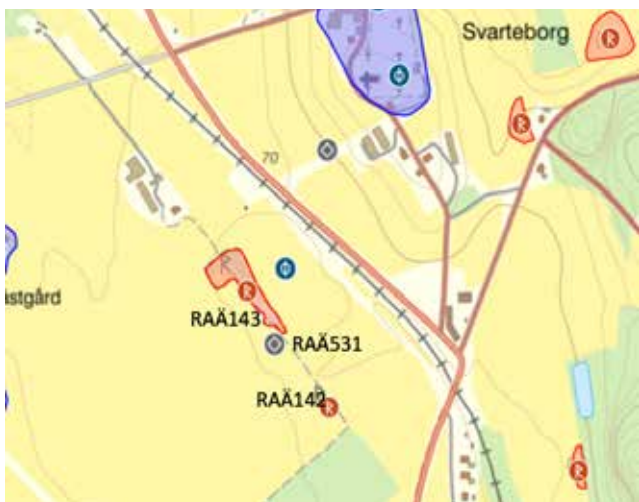
krav som denna på att bli uppfattad som gudomlig. (Andersson 1997, s 124.) Kungen av Ranrike kanske hette Sigurd!

Vad är det då som föranleder Sigurds maktanspråk? Sitter han på naturtillgångar i form av metaller, enorma gårdar som kan generera så stora överskott? Nej, men han sitter på den svarta borgen som helt behärskade handelsleden som via Färlevfjorden, Dingle-slätten, Aspen, Bullaresjöarna nådde upp till Idefjorden – »den inre leden«. Via den kunde roddfartygen ta sig säkert upp och ned längs leden och undvika Soten, Tjurpannan och andra förrådiska passager längs Ranrikes kust. Det finns ett stort antal gravfält längs denna inre led – 70 stycken – och de som är arkeologiskt daterade är från äldre järnålder, framför allt från romersk järnålder, d.v.s. under den period då Sigurd levde.

Vi vet ganska exakt var den Sigurds bortodlade graven låg tack vare en mycket noggrann lantmätare som 1841 gjorde upp en skifteskarta över Prästgården. På kartan har lantmätaren A. M. Wetterström noggrant ritat in samtliga gravar på det gravfält som idag har beteckningen RAÄ Svarteborg 143:1. Där finns idag tre ganska stora gravhögar, en mycket stor – 30 m i diameter och 3 meter hög och en exceptionellt stor långhög 2 meter hög och 55 meter lång.

I fornlämningsregistret har den bortodlade graven fått ett eget nummer, 531:1, och en ungefärlig positionering men tack vare Wetterström har vi nu en mycket mer exakt position.

Utsnitt från Fornsök av gravfält 143:1 och den bortodlade graven 531:1. RAÄ 142:1 är ytterligare en större gravhög.

Ett utsnitt från lantmäterikarta 14-SVA-115, från 1841 där lantmätare Wetterström ritat in alla gravar som då fanns på gravfält 143:1. De rödmarkerade visar att dessa tre gravar idag är bortodlade. Vid pilen ser vi graven där » Sigurds« medaljong hittades vid sekelskiftet 1900.

Här har vi således ett gravfält som är mycket spännande och som förtjänar att uppmärksammas både lokalt, regionalt, nationellt och internationellt – för hur i många andra europeiska förhistoriska, icke antika, gravar har man funnit namnet på den gravlagde? Jag tror, utan att ha vetenskapligt undersökt detta, säga att antalet är 0. 🙄

KRISTINA BENGTTSSON

Lur 2022-08-17

Andersson, Kent, Berlocker och medaljonger, i Fornvännen 1997, s 115–127

Arbman, Holger, Fynd och föremål i svenska museer, En barbarisk guldmedaljong från Småland, i Fornvännen 1936, s 58–59

Bugge, Sophus, Runeindskriften paa en Guldmedaljon funden i Svarteborgs Sogn, Bohuslen, i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, Elfte bandet, 1900, s 109–113

Fornsök <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Lantmäteriet Historiska Kartor <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Ökat välstånd i Munkedalsbygden sedan Bohuslän blev svenskt

För att förstå hur samhället Munkedal kunde uppstå just där det ligger idag så är det intressant att gå tillbaka till tiden när Bohuslän blev en del av Sverige. Men innan vi börjar där behöver vi ta oss ännu längre bakåt i tiden för att förstå vad det var för ett landskap som Sverige fick överta från Norge år 1658.

Fler-talet gårdar i Bohuslän har mycket gamla anor. Ett flertal fanns redan innan kristnandet och ytterligare några etablerades som gårdar under medeltiden. Troligt är att det både fanns självägande bönder och kungliga storgårdar under järnåldern. När så kyrkan etablerades skänktes flera av kronans gårdar till kyrkan och klostren i t. ex. Dragsmark och Tönsberg. T. ex. så skänktes 50 gårdar till Dragsmark av Håkon Håkanson på 1200-talets slut och 95 gårdar bara i Älvsyssel och Ranrike till St Mikael's kapell i Tönsberg av Haakon V Magnusson år 1317. Efter reformationen som genomdrevs 1536 i Danmark, återgick dessa gårdar, som blivit klosterhemman, till att bli kronogårdar (Widgren 1997). Gården Munkedal är en av dessa.

Efter att digerdöden hade förorsakat en befolkningsminskning på 1300-talets mitt följde en ca 100 år lång agrarkris – »den medeltida agrarkrisen«. Med agrarkrisen följde svält och massdöd. Under denna tid blev ett stort antal av landskapets gårdar ödegårdar. Det gällde såväl kronogårdar som skattegårdar. Dessa gårdar saknade ägare men kunde till viss del brukas av granngårdarna, åtminstone som ängs- och betesmark. Mark som brukades låg till grund för de skatter som skulle betalas varför man även kunde skatta för brukandet av en ödegårds tillgångar (Framme 1994).

Gårdar kunde ägas och beskattas på olika sätt. Kronohemman ägdes av kronan, men de brukades som regel av en så kallad åbo som betalade del av avkastningen som arrende. Man kunde arva rätten att vara åbo på en gård. Frälsehemman ägdes av adeln. De kallades på 1600-talet för säterier, de fick behålla sin avkastning och var skattebefriade. Ofta ärvdes de av ett barn som brukade gården vidare. I Foss socken hade Torreby status som säteri och det ägdes 1658 av Margaretha Huitfeldt men köptes 1661 av Rutger von Aschenberg.

Sedan fanns det skattehemman som ägdes av vanliga bönder. De fick betala skatt i natura efter vad de producerade. Dessa gårdar ärvdes av barnen; sönerna ärvde dubbelt så mycket som döttrarna. Äldsta sonen ärvde vanligen rätten att vara den som bebodde och brukade själva gården, så kallad åsättesrätt. Detta var det vanliga norska sättet att arva och det stannade kvar när Bohuslän blev svenskt (Widgren 1997). Värt att nämna är att romaren Tacitus beskrev nordborna redan år 98 och noterade då att kvinnorna hade rätt att samäga och arva och det var något som då var exotiskt i jämförelse med södra Europa (Tacitus 98). Den här typen av arvstraditioner gjorde att många av gårdarna hölls samman utan att delas i många små skiften. Det har förekommit mindre byar med två eller flera gårdar intill varandra vilket syns i några av kartorna från 1600-talet. Men eftersom gårdarna i Bohuslän som regel varit små enheter begränsade av topografin så har de inte haft möjligheten att försörja alltför många hushåll. I Foss kan vi t. ex. se att det var tre gårdar i en by under Bergs gård (karta över Berg 1768). Vi kan även se att det fanns en by med två gårdar på Brevik (nuvarande Saltkällan) och att det där även fanns en bystruktur med strandsittare längst in i Saltkällefjorden (karta över Brevik 1708). Likaså bör det funnits en bystruktur i Foss då det finns både Stora Foss, Lilla Foss, Foss Västergård och Foss prästgård som gamla gårdsnamn.

När Bohuslän blev svenskt vid freden i Roskilde 1658 så var det ett fattigt landskap som Sverige övertog. Den svenska kungamakten var mån om att man skulle dels försvenska Bohuslän och dels se till att landskapet blev självförsörjande. Danska kronan hade i princip skövlat landskapet på skog och t. ex. var all ekskog använd till danska flottans behov. Landskapet hade drabbats hårt av krig och oår. Bönderna levde av vad

jorden kunde ge. Då började man titta på vad man kunde nyttja av andra tillgångar för att dryga ut möjligheten till försörjning. Det kunde innebära att man byggde kvarnar och sågar i vattendrag, att man skapade saltkittlar för att utvinna salt ur havet och att man nyttjade fiske i stranden från såväl sjöar, älvar som ur havet (Framme 1999). Man kom också att anlägga lastageplatser för utsklippning vid t.ex. Saltkällan, Åtorp och Torreby. Vid vattenfallen i Kvistrumsälven nedströms Torps gård anlades Borgmästarbruket och vid vattenfallen i Munkedalsälven anlades med tiden mjöl- och sågkvarnsverk, spiksmedja, vadmalsstamp och färgeri på gården Munkedals ägor. Vi kan se att de gårdar som med tiden blev ståndsmässigt bebyggda som regel hade tillgång till mer än vad jorden kunde ge. Där fanns vattenfall i bäckar och älvar som kunde driva småskalig industri, där fanns möjlighet att försörja fler än bara gårdens folk och där uppstod behov av fler arbetare. Där fanns ibland lertäkter för tegelbränning (Ryr, Saltkällan, Torreby) eller lastageplaster för utsklippning (Torreby, Saltkällan, Åtorp). Dessa gårdar kom med tiden att locka adelsmän, officerare och borgare. De gårdar som hade småskaliga bruk på sina ägor kunde med tiden bli ståndsmässigt bebyggda, med mangårdsbyggnader i form av herrgårdar.

På 1600-talet byggde också svenskarna upp en organisation med gästgiverier som möjliggjorde kommunikation genom ett enklare resande längs med de stora vägarna (Framme 1999). Kvistrums gästgiveri är ett betydande och omskrivet exempel på detta. Det var också en strategiskt viktig plats med en betydelsefull passage med bro över Kvistrumsälven. Rutger von Aschenberg kom att bli en betydande person i Bohuslän. Han ägde flera av de betydande gårdarna och vistades gärna på såväl Gullmarsberg som på Torreby. Han intresserade sig för böndernas levnadsvillkor och ville se att de fick bättre förutsättningar genom ett förbättrat jord- och skogsbruk, andra näringar samt mer organiserad handel och sjöfart. Kungamakten ville att gårdarna skulle vara självförsörjande såväl i krigs- som fredstid. Flera av kronogårdarna valdes ut som militärboställen och man önskade att varje hemman skulle bebos av en officer som hade överinseende över gården och ryttarnas leverne. På så sätt fanns också kompetenta officerare utposterade i Bohuslän och de kunde bidra till ordning i fredstid samt en försvenskning. Vid Kvistrum (på platsen där Tingshuset idag står) byggdes Karl XI:s skansar som försvarsanläggning

för att skydda det värdefulla Kvistrumspasset. När Rutger von Aschenberg dog 1693 kom flera av hans gårdar att reduceras till kronan och en ny indelning kunde ske varefter flera av dessa kronogårdar kom att bli militieboställen (Uddgren 1953). Som sådana skulle de också med tiden bli ståndsmässigt bebyggda, med sexdelade salsbyggnader, ibland uppförda enligt typritningar (Ehrensverd 1997). Även häradshövdingar och kronofogdar efterfrågade denna typ av ståndsmässiga hus.

Därigenom har vi fått ovanligt många gårdar med mangårdsbyggnader i form av herrgårdar; Ryr, Vågsäter, Munkedal, Hensbacka, Saltkällan, Åtorp, Lilla Foss och Torp. Även Smedberg, Berg, Faleby och Bråland har varit välbeställda gårdar med finare mangårdsbyggnader. Gullmarsberg, Holma och Torreby har anor som ståndsmässiga gårdar redan innan Bohuslän blev svenskt.

Under våren har två studenter i Kulturvård vid Uppsala universitet, Campus Gotland skrivit sitt examensarbete om alla dessa herrgårdar. Till nästa nummer kommer en närmare presentation av detta! 📖

TEXT: KRISTIN BALKSTEN

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/N23-1:1/4c4d535f4e32332d313a31/lms2/LMS/Foss%20socken%20Foss%20sn/Sockenkartan>, hämtad 2023-05-19

Källor:

Ehrensverd, Ulla (1997). Soldatens boning. Kulturmiljövård nr 2/1997. S. 17-23

Framme, Gösta (1999). Jordrannsaking och skattläggning i Bohuslän 1662-1666. Göteborg: Språk- och folkminnesinstitutet

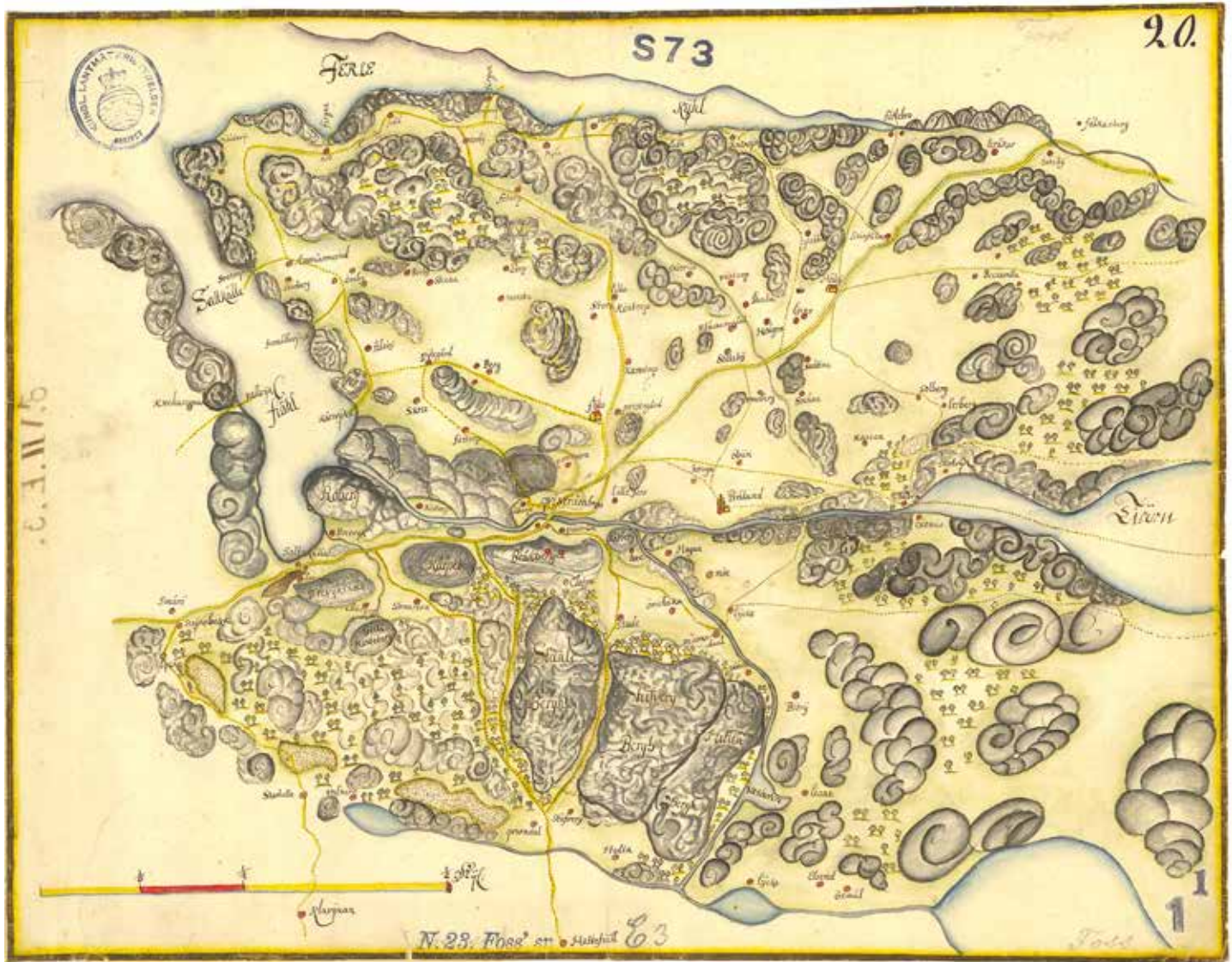
Framme, Gösta (1994). Ödegårdar i Foss och Håby socknar. Spår av odling/Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet sammanställd av Birgitta Ernby. S. 84-92

Uddgren, Hugo Edvard (1953-1961). Kungl. Bohusläns regemente och dess hembygd: inför ett trehundraårsminne. Uddevalla

Widgren, Mats (1997). Bysamfällighet och tegskifte i Bohuslän 1300-1750. Uddevalla: Bohusläns museum

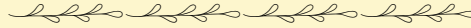
Lantmäteriets historiska kartor; historiskakartor.lantmateriet.se, 2023-05-19

Sockenkarta över Foss och Håby

Jäktenge

Dikt av Paul Lekman
Nedtecknad av Ingela Ingman

En kamlar ö velar
mä möggen i livet
när en tänker efter
Hö tjänar de te
Ja då vet de väl
där va bättre va givet
ö mer kunne leva
i logn ö i fre

Mä bilar ö bådar
ö sönt ä ve slängte
– ve jagar ö hastar
dä ä söm dä glör
– I städene där ä döm
Rektigt befängte
bevqare mej väl
söm de tudar ö kör

Pö uliga fordon
en floger ö ränner
de blir ente ti ta
ö pusta ett tag
nej dä ä sö brätt
en kan tru att dä bränner
i boxerne eller i rompa
där bag

No duger dä ente
ö falqas pö jole
nej öppe i löfte
där gillar döm mer

För min del sö trur jej
då ente jej tole
en hör no sö öfta
att döm ramlar ner

No ä dä e tävleng
på skrsko ö skider
sö öfta en blir
böde trött ö skavank
– Ja tänk de att Nisse
feck prygel ömsider
dä ä all en baddare
ö »Lase plank«!

Ö no när affärerne
realisera
Ö många får legg i
Precis söm e rem
Då brukar all kärege
bli ramponera
men nock ente värre
än ho orkar hem

Dä gäller ö väre
den förste ve desken
sö de kan all skriv öpp
att dä går me fart
men kärengar tar no
sö gärna den resken
– Dä bär te döm sprenger
ihöll man va klart

Ja sölles ve jäktar
öss jömmel e vegga
ö vegger blir månar
ö månar blir år
– En gir sej inte ti
eller ro te ö legga
öm natte ö söva
en gång när en får

De vet dä ä domt
ö så fara ö jäkta
i hele si levna
pö denne sörts vis
– Dä ä ente konstit
öm en blir anfäktä
dä oron ö
nervositeten precis

Hem bryr sej väl öm dej
en gang du blir gammel
– Den dan när du legger
Mä näsa i värt
– Hö har du väl dä
för all veleng ö kammell
hem tackar en dä
för besvärt

Foss Västergård

Många i likhet med mig själv har undrat var låg Foss Västergård. Låt oss reda ut detta

Fram till 1952 hette det som är Munkedals tätort Foss kommun. Den som t.ex. befann sig i Uddevalla och fick frågan om varifrån man kommer så blev svaret Foss kommun, även om man bodde på Stale gård. Foss och Håby kommuner slogs samman 1952 och gavs namnet Munkedal. Om man tittar lite närmare på fastighetsgränserna och begreppet Foss så kan man finna att det finns fem olika gårdar inom Foss:

- Foss Stora Östergård
- Foss Stora Västergård
- Lilla Foss
- Foss Prästgård
- Jonshogen

Gammal flygbild över Foss.

Foss Västergård är i dag bebyggt med egnahems- villor men så har det givetvis inte alltid varit. Här fanns fram till 1950-talet ett traditionellt jordbruk. Låt oss gå tillbaka ca 75 år i tiden till 1940-talet. Då fanns det några få bostadshus och själva gården. Gårdens mangårdsbyggnad låg på den gräsbevuxna kulle som ligger strax söder om parkeringen till Foss kyrka. Själva ladugården låg ungefär där Västervägen går i dag. Foss Västergård var privatägt och brukades av ägaren till skillnad från Lilla Foss som ägdes av Norbergiska stiftelsen och brukades av en arrendator. Stora Foss ägdes av Kyrkan och Foss prästgård lät en arrendator bruka denna gård.

Den två sista generationerna jordbrukare på denna gård hade följande medlemmar:
Anton Theodor Andreasson *1853 och *hustrun Emma Andelina f. Johansson* *1864

De hade barnen:

Fritjof Henning *1889

Oskar Ludvig *1890

Johan Efraim *1893

Viktor Alexius *1895

Anna Carolina Johansson f. Andreasson

Ester Ingeborg *1900

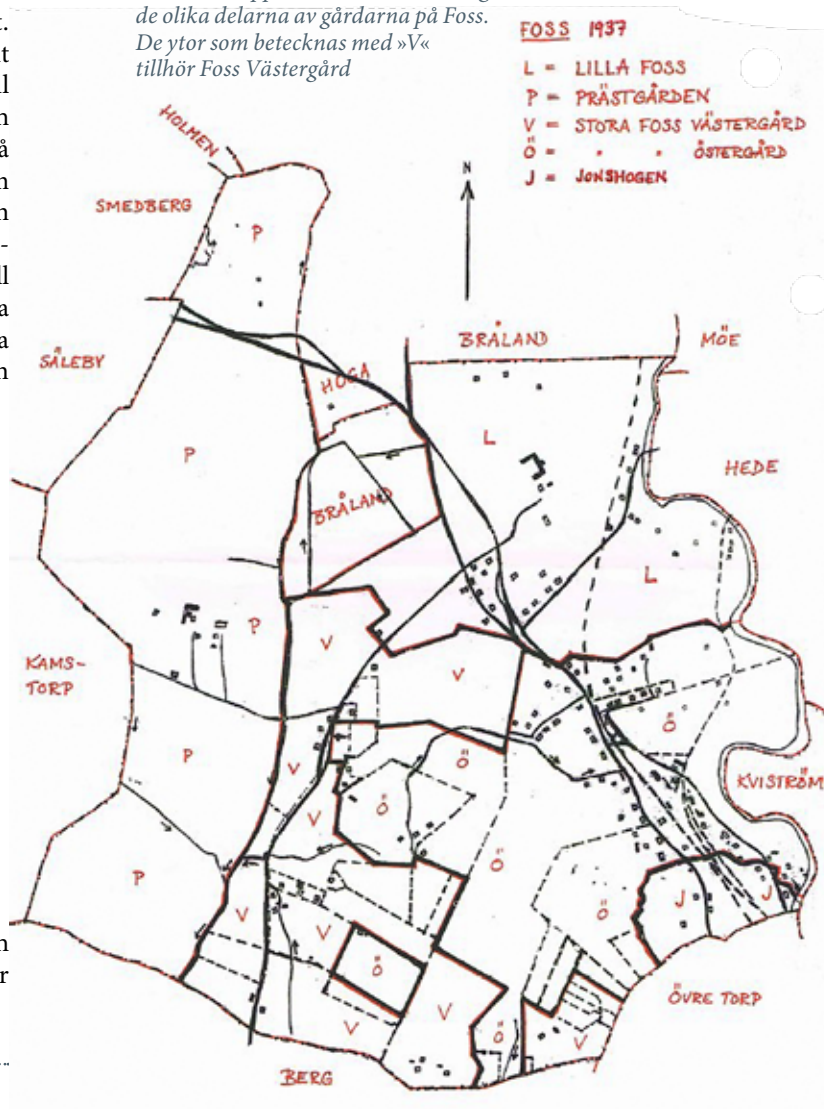
Maria *1902

Berta Maria *1904

Karl Otto Westerhäll f. Andreasson

Syskonen Viktor och Ester var båda ogifta och brukade gården tillsammans. De hade i sin tur övertagit gården från sina föräldrar.

Kartan är upprättad av Lars Ahlberg och visar de olika delarna av gårdarna på Foss. De ytor som betecknas med »V« tillhör Foss Västergård

TEXT: SVERKER BALKSTEN

Brädspelen hnefatafl i den forna Munkedalsbygden – lite kort om ett fornyfynd i Skärvhem 1871

*Människan har i alla tider lekt lekar och spelat spel av olika slag. Den nederländske kulturhistorikern Johan Huizinga gick 1938 så långt som att föreslå termen **Homo Ludens**, 'den lekande människan'. Men vad spelade man egentligen förr i tiden?*

Just i Munkedalsbygden, brett räknat, spelade man antagligen under åtminstone yngre järnålder (cirka år 550–1050 efter Kristus) någon variant av *hnefatafl*. Detta forntida brädspel nämns ofta i de isländska sagorna och fynd av hnefatafl-brickor och bräden finns från större delen av Norden och de områden där nordbor bosatte sig under vikingatiden, t. ex. Skottland och Irland. Trots detta är mycket lite känt om hur det faktiskt spelades. Sannolikt har hnefatafl från början romerska rötter. Innan det försvann från Sydskandinavien är det tydligt att spelet hade stor social betydelse, det finns många exempel där brickor eller bräden hittats i spektakulära gravar, t. ex. det norska Gokstadsskeppet, de estländska Salmeskeppen, och den s. k. »Birkakvinnans« grav. Tack vare att samerna bevarade en version av spelet, då kallat *tablut*, fram till 1700-talet då Carl von Linné nedtecknade reglerna såsom han uppfattade dem, så vet vi i alla fall några grundprinciper.

Hnefatafl och tablut spelas på ett schackliknande, kvadratisk bräde med ett udda antal rutor (t. ex. 9x9, 11x11, 13x13, 19x19, osv.), med två spelare. En spelare (»vit«) har pjäser som är grupperade i mitten av brädet, med en central kungapjäs och försvarare runt om. Den andra spelaren (»svart«) har sina anfallare placerade runt brädets kanter. Den försvarande spelarens mål är att skydda sin kung och föra denna till säkerhet via något av brädets fyra hörn, medan anfallarens roll är att slå ut fiendekungen (se figur 1 för en rekonstruktion av ett hnefataflbräde i modell 11x11). Exakt hur allt detta ska gå till är inte solklart och tycks ha varierat. För den som vill veta mer om bakgrunden och reglerna till spelet rekommenderas Damian Walkers två böcker *Reconstructing Hnefatafl* (2014) och *An Introduction to Hnefatafl* (2015), vilka båda finns att köpa på bl. a. Adlibris. Det finns också många mobilappar och webbsidor där man kan testa på att spela

hnefatafl, tablut och andra taflspel, testa att söka online eller i din mobils appbutik!

Men hur vet vi då att hnefatafl antagligen spelades i just Munkedalsbygden, förutom att det var vanligt i Norden överlag? Jo, det finns nämligen ett arkeologiskt fynd av vad som antagligen är just brickor till detta brädspel, vilket gjordes år 1871 i dagens Munkedals kommun.

År 1882 publicerades sjunde häftet av *Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia*. Här återfinns bl. a. arkeologen Emil Eckhoff (1846–1923) förteckning över fornyfynd från Tunge härad, vilken utgör del av skriftserien *Bohuslänska fornsaker från hednatiden*. I denna finns följande föremål angivna, på post nr. 462, sida 357 och 358:

På Skjerfhems mark hittades år 1871 följande fornsaker: a) en liten kägla af täljsten, afbildad fig. 170 i full storlek. Spetsen afrundad, basen plan och vinkelrät mot längdaxeln, så att käglan står stadig på den samma. Längd 4 cm.; basens diameter 2,2 cm. b) Fem små platt-tryckta kulor af täljsten med en plan yta, hvarpå kulan ligger stadig. Fig. 171 visar utseendet af en af dem i full storlek. a och b i handlanden C. F. Lundbergs samling i Göteborg.

Dessa små täljstenspjäser hafva utan tvifvel tienstgjort som spelbrickor. Den kägelformiga torde beteckna en bricka af högre värde, »kungen« i spelet. Spelbrickor och tärningar äro till ganska stort antal kända från vår järnålder, från dennas såväl tidigare som senare del. De träffas ofta nedlagda hos den döda i grafven. Vanligen är en af brickorna utmärkt framför de öfriga genom form, pånitade beslag eller på annat sätt. De hittills kända äro vanligen af ben eller glas, stundom af bernsten.

Det rör sig utifrån beskrivningarna och bilderna med stor sannolikhet om dels en kungapjäs och dels en vanlig spelbricka. Kanske kommer de ur en bortplöjd grav, sådana finns många av i de bohuslänska dalgångarna, eller så har de bara tappats eller kasserats. Figur 2 och 3 är Eckhoffs egna illustrationer av täljstensbrickorna från »Skjerfhem«. Fyndplatsens namn stavas idag Skärvhem. Gården ligger ungefär en kilometer väster om Svarteborgs kyrka, på motsatt sida järnvägen. Alltså visserligen en liten bit från Munkedalsbygdens kärna, men ändå i dagens Munkedals kommun.

Handlanden Carl Fredrik Lundberg (1825–1912; se figur 4) som ägde spelbrickorna har av arkeologen Wilhelm Berg (1905, s. 532) beskrivits som »en då [under 1870-talet] mycket bekant samlare af äldre mynt, konstslöjdsföremål och fornsaker«. Hans samlingar »omfattade litet af hvarje: en ganska dyrbar svensk myntsamling, goda porsliner och fajanser, äldre möbler delvis af utmärkt beskaftenhet, emaljer m. m. Dessa saker voro emellertid icke blott för honom en ögonfägnad, utan han studerade alla dessa olika grenar af konstslöjden med ett intresse, som endast måhända öfvergicks af det, hvarmed han omfattade arkeologin« (Berg 1905, s. 532).

Lundberg, då 67 år gammal, sålde år 1892 delar av sin samling till Statens historiska museum i Stockholm, i vars magasin den idag återfinns under inventariernr. SHM 9000. I Lundbergs handskrivna förteckning, adresserad till Emil Eckhoff som vid denna tid var extraordinare amanuens vid Vitterhetsakademien och intendent vid Livrustkammaren, återfinns spelbrickorna som nr. 34–36 – denna gång något färre. De sex föremålen har blivit tre och beskrivs som en *Kägla af täljsten* samt två st. *Kula af täljsten* från Tunge härad.

Lundbergs kommenterade i förteckningen att: »Tyver [sic] har 3 af dessa Kulor eller Tärningar, hörande till detta fynd på ett oförklarligt sätt förkommit för mig, ty fyndet bestod af 5 Tärningar och Kägglor [sic], jag skall göra allt för att få reda på dem, samt om det lyckas, sända dem till Museum.« Tyvärr tycks inte de saknade spelbrickorna ha återfunnits, eftersom de inte återfinns i museets senare järnålderskatalog (se figur 5). Där anges endast följande:

34/ Liten kägla av grå täljsten. Spetsen avrundad, basen plan och vinkelrät mot längdaxeln. Ytan ojämn. En skåra nära basen. Höjd 4 cm.

35–36/ Två små platta kulor, med en plan yta. Diam. 2,3–2,5 cm. hj. 1,6 cm.

Säkert var många både spelbrickor och spelbräden gjorda i trä, som tidens tand förtär. Bevarade spelbrickor från vendel- och vikingatiden är kända i mer hållbara material som t.ex. valben, hästtand, valrosstand, älghorn, gagat, bärnsten, glas m. m., men även vardagligare bergarter som bl.a. kalksten och, som i Skärvhem, täljsten, förekommer. Fynd av täljstensbrickor finns även från den vikingatida staden Birka i Mälaren, men bör ha varit vanligare på platser som Bohuslän och Jämtland där täljsten förekommer naturligt. Idag är dock inte så många fynd kända från Västkusten, Skärvhemsbrickorna är ett av få.

Även om materialet är lite ovanligt så är det svårt att tvivla på Eckhoffs bestämning av fynden som just spelbrickor. De mindre, rundade pjäserna stämmer väl överens med många av den yngre järnålderns rundade spelbrickor, både till form och storlek. Jämför t. ex. med de fynd som arkeologen Martin Rundkvist gjort vid en vikingatida hallbyggnad i östgötska Aska (se figur 6). Med en mer ingående studie av täljstenspjäserna, idag förvarade i SHM:s magasin i Tumba, kanske det skulle kunna gå att säga ännu mer, men tills vidare får vi nöja oss med detta.

Att spela hnefatafl är både lätt och roligt. Varför inte testa på själv, och återinföra det forntida brädspellet i dagens Munkedalsbygd? 🎲

Källor

Berg, Wilhelm. 1905. »Carl Fredrik Lundberg«. *Hvar 8 dag*, nr. 3, den 14 maj 1905, s. 532.

Eckhoff, Emil. 1882. »Bohuslänska fornsaker från hednatiden 5«. *Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia*, sjunde häftet (andra bandets tredje häfte), 1882, s. 344–392.

Rundkvist, Martin. 2021. *Excavations in 2020 on the platform mound at Aska in Hagebyhöga parish, Östergötland, Sweden*. Utgrävningsrapport med bidrag av Ola Lindgren, Rudolf Gustavsson, Jens Heimdahl och Jon Lundin. Hämtad från www.academia.edu (2023-01-04).

Statens historiska museum, katalog. Inventariernr. 9000. Hämtad från www.mis.historiska.se (2023-01-04).

Walker, Damian. 2014. *Reconstructing Hnefatafl*. Eget förlag.

Walker, Damian. 2015. *An Introduction to Hnefatafl*. Eget förlag.

Figurer

Figur 1 Porträttfotografi av Carl Fredrik Lundberg. Hämtad ur Berg 1905, s. 532.

Figur 2 Rekonstruerat hnefatafl-bräde, av modell 11 x 11. Av François Haffner 2006, hämtad från www.commons.wikimedia.org (2023-01-04)

Figur 3 Illustration av en av spelbrickorna. Obs. att skala inte längre stämmer. Hämtad ur Eckhoff 1882, s. 357.

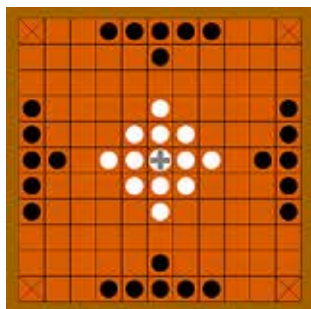
Figur 4 Fotografi av de tre överlevande spelbrickorna. Hämtade ur Statens historiska museums katalog.

Figur 5 Spelbricka av täljsten från Skärvhem i Svarteborgs socken

Figur 6 Spelbrickor i snidat valben från järnåldershallen i östgötska Aska. Foto av Björn Falkevik, redigerat av Cheyenne Olander, med tillstånd hämtad från Rundkvist 2021 s. 56.

Figur 1

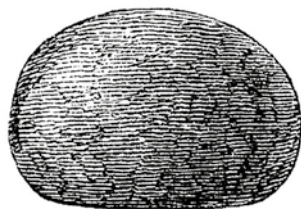
Figur 2

Figur 3

Figur 4

Figur 5

Figur 6

Vi önskar flera medhjälpare

Munkedals Hembygdsförening bedriver verksamhet på fyra olika ställen:

- Kaserna
- Hembygdsmuseet
- Gamla Bruket
- Arkivet på Bruksvägen 3

På alla dessa ställen bedriver vi regelbundet verksamhet av olika slag. Vi arbetar och har trevligt tillsammans. Kaffestunden är belöningen.

Vi önskar gärna flera som kan utföra en insats. Välj det som passar bäst. Hör av dig till någon i styrelsen eller någon du vet är aktiv på något av ställena.

VÄLKOMMEN!

Dikt: Sätt dig vid älvstranden

Av: Linda Thorsson

*Sätt dig vid älvstranden, kom lyssna en stund
Följ vattnets tankar till sjöar o sund
Märk forsens kraft i det brusande kliv
Hur arbetet utförts i historiens liv
Låt minnet av tider som kommit o gått
Vaggas i vatten där människor stått
Kanhända du ler till bilder som talar
I älvar o forsar o sjöar o dalar
Se, vatten vid älvens klappriga strand
Leder oss nära historiens rand
Dåtid o nutid så flyter ihop
O bruset i forsen är framtidens rop
Kom, färdas o gläds med skummet som yr
Vattnet här talar om morgon som gryr
Värda o njut av skådespel stort
Ty flytande skimmer har allting oss gjort*

På sidan 7, är rätta svaret 827.

Stöd Hembygdsföreningen genom att bli medlem!

Årsavgiften för 2023 är 170 kronor för enskild medlem och 260 för familj.

Beloppet kan insättas på: bankgiro 665-7480

Denna tidning ingår som medlemsförmån
och kan endast erhållas av den som är medlem.

Varmt välkommen!

Den som vill skänka pengar kan sätta in dem på bankgiro nr 665-7480

eller swisha till: 123 197 22 31

Skriv ordet »gåva« i meddelanderutan.

Hemsida: www.hembygd.se/munkedals-hembygdsf-rening

E-post: munkedals.hembygdsforening@telia.com

Munkedals
Hembygdsmuseum
Myrbottenvägen 6
455 34 Munkedal
Tel: 076-116 27 49

Tidningsredaktion:
Håkan Grundberg,
Sverker Balksten,
Yngve Carlsson,
Ingela Ingman,
Kristin Balksten

Typografi och layout: Britt Strandelius/Text Design

Tryck: Text Design i Lilla Edet

Tidningen är tryckt på papper sponsrat av Artic Paper